

GÖTEBORGS UNIVERSITET
SOCIOLOGISKA INSTITUTIONEN

Examensarbete för Master

i sociologi med samhällsanalytisk inriktning, 30 hp

Villkorad av verkligheten- Om produktionen av
Arbetsförmedlingens yrkesbeskrivningar

Malin Linde

Handledare: Ylva Ulfsdotter Eriksson & Anna Hedenus

Termin: Vårterminen 2011

Abstract

Title: Villkorad av verkligheten- Om produktionen av Arbetsförmedlingens yrkesbeskrivningar

Author: Malin Linde

Supervisor: Ylva Ulfsdotter Eriksson & Anna Hedenus

Type of thesis: Master thesis in sociology. 30 University ECTS

Aims: The first aim of this study is to describe how the public employment service (PES) produces occupational descriptions. The second aim is to analyse the conditions for that production.

Method: The empiric material consists of seven qualitative interviews with employed at PES, operational plan for the team working with descriptions on occupations and observation notes.

Theory: The overall theme in the study is Foucaults perspective on power. The conditions for production of occupational descriptions are understood in the light of the governmentality perspective and the concept of employability. Bourdieu's concept habitus, symbolic violence and capital are used to articulate the officials' values and experiences.

Findings: Eight officials at PES produce the occupational descriptions. They work together in pairs and are responsible for a few occupational groups each. The occupational descriptions are produced and up-dated by means of different kind of sources. For example interviews with unions, trade organisations and/or members of different occupational groups. Individual, organisational and social conditions were found to influence the shaping of the occupational descriptions.

Individual conditions were e.g. the officials' background and experiences that influenced notions of occupations. The organisational conditions were e.g. notions of how occupations were to be described and the officials work with occupational forecasts. Social conditions were found to be e.g. notions of employability. The employability discourse colours the occupational descriptions through the officials' work with occupational forecasts. The notion of different types of occupations is seen as another social condition, a notion that has implications for the production of the occupational descriptions.

Keywords: the public employment service (PES), occupational description, governmentality, advanced liberalism, habitus, employability,

Inledning	5
<i>Syfte och frågeställningar</i>	6
<i>Rapportens disposition</i>	7
Arbetsförmedlingen – Organisation och styrning	8
<i>Yrkesinformationen på Arbetsförmedlingens hemsida</i>	9
<i>Redaktionen för Yrkesinformation</i>	10
Tidigare forskning	11
<i>Om Studie- och yrkesvägledning</i>	11
Studievägledningens dualitet	11
Studie- och yrkesvägledning i ett internationellt perspektiv	12
<i>Analyser av yrkesbeskrivningar</i>	12
Manuella och mentala yrken	13
Olika typer av yrkesbeskrivningar till olika grupper	13
Genus och status i yrkesbeskrivningar	14
<i>Uppfattningar om yrken</i>	15
Teoretiska perspektiv	16
<i>Styrningsrationaliteter och att styra med hjälp av politiskt program</i>	16
Från social ingenjörskonst till styrning via frihet i en Avancerad liberalism	17
Att ta ansvar för den egna anställningsbarheten	18
<i>Individens roll</i>	19
Individens bidrag	19
Makten att sätta ord på verkligheten	20
Studiens genomförande	22
<i>Förstudie</i>	22
<i>Urval</i>	22
<i>Intervjuer</i>	22
<i>Observationer och policydokument</i>	23
<i>Analys och kodning</i>	24
<i>Etiska reflektioner</i>	24
<i>Generaliserbarhet</i>	25
Att producera yrkesbeskrivningar	27
<i>Producenterna</i>	27
Från Yrkesinformatör till Arbetsmarknadsanalytiker	27
Arbetsmarknadsanalytikernas erfarenheter och förutsättningar	28
<i>Produktionen</i>	29
Ett "demokratiskt handgrepp"	29
Källornas betydelse	30
Att "bolla" materialet	31
Begränsad frihet	31
<i>Om anställningsbarhet och statens ansvar</i>	32
<i>Dolda villkor i produktionen av yrkesbeskrivningar</i>	33
Att filtrera genom habitus	33
Att skriva in olikheter i yrken	35
Sammanfattande diskussion	37
<i>Produktionen av yrkesbeskrivningar</i>	37
<i>Villkor för produktionen av yrkesbeskrivningar</i>	37
<i>Avslutande ord</i>	39

Sammanfattning	41
Referenser	43
Bilaga 1 Ingresser	46
Bilaga 2 Intervjuguide	47

Inledning

Den här rapporten handlar om produktionen av Arbetsförmedlingens yrkesbeskrivningar¹. Dessa yrkesbeskrivningar har varit föremål för flera granskningar. Myndighetens beskrivningar av yrken har kritiserats för att vara färgade av yrkets status och fördelning mellan yrkesutövande män och kvinnor (Gesser 1980; Ulfsdotter Eriksson 2006; SOU 2004:43). Det har också påtalats skillnader i hur yrken med olika krav på utbildning beskrivs på olika sätt (Mannberg 2003). Inom ramen för ett projekt om den könsuppdelade arbetsmarknaden ställdes frågan om hur neutral vägledningen på Arbetsförmedlingens hemsida är (SOU 2004:43). Några av de yrkesbeskrivande texterna granskades, inte som en vetenskaplig studie utan för att ge en bild av Arbetsförmedlingens yrkesbeskrivningar och vägledande verksamhet. I utredningen drogs slutsatsen att texterna för undersköterska och VVS montör skiljde sig åt på ett sätt som inte ansågs kunna härröras till de olika yrkenas karaktär. När det gällde undersköterskans arbete var det en fråga om att ”kunna tänka sig att ta hand om gamla och sjuka” (SOU 2004:43 s166). VVS montörens arbete framhölls däremot som ett viktigt arbete. Dessutom beskrivs framtidsutsikter på olika sätt trots att de är goda för båda yrkena.

I Arbetsförmedlingens jämställdhetspolicy uttalas ambitionen att verka för jämställdhet både inom organisationen och i det utåtriktade arbetet (AF 110220). Att så sker är ändå inte självklart. Det finns en risk att vi slentrianmässigt betraktar Arbetsförmedlingens yrkesbeskrivande material som neutralt just därför att det produceras av en statlig myndighet (Bourdieu 1995). Att vi glömmer bort att yrkesbeskrivningarna produceras av individer i en viss samhällelig kontext. Rapporten tar sin utgångspunkt i tidigare studiers kritik. Men frågorna som ställs här riktas åt ett annat håll. Här studeras produktionen av yrkesbeskrivningarna. Genom att studera produktionen av yrkesbeskrivningarna är målet att villkoren för denna produktion ska kunna blottläggas. Därmed kan förståelsen för hur det kommer sig att yrkesbeskrivningarna ser ut som de gör öka. Utgångspunkten är att de tjänstemän som har till uppgift att skapa dokumenten gör så i ett visst sammanhang, i en viss verklighet. Produktionen av yrkesbeskrivningarna villkoras av verkligheten.

Ett centralt begrepp i rapporten är villkor. Här avses faktorer som möjliggör och begränsar produktionen. De olika villkoren samspelar och ger tillsammans den komplexa verklighet i vilken produktionen av yrkesbeskrivningar sker. Villkor förstås på tre nivåer. För det första som samhället i stort och de idéströmningar som finns representerade. Dessa förstås här genom bland annat begreppen avancerad liberalism och anställningsbarhet men också som föreställningar om yrken. För det andra finns villkor i form av organisatoriska förutsättningar inom myndigheten samt det rum av lagar och direktiv som styr dess verksamhet. För det tredje villkoras produktionen

¹ Rapporten ingår i forskningsprojektet *Yrkesbeskrivningar för vägledning- en fråga om individens fria val eller arbetskraftens selektion*. (FAS 2008-0342). Studien är delvis finansierad av FAS. Projektet har ersatt för resor till Stockholm och Örebro samt för logi i Stockholm.

² Begreppet har översatts till svenska som symboliskt våld. Här används istället uttrycket symbolisk makt

också av producenternas egna erfarenheter och förutsättningar. De individuella förutsättningarna kopplas till teorier om hur individers erfarenheter färgar deras upplevelse och förståelse av verkligheten.

Yrkesbeskrivningarna är ett verktyg i Arbetsförmedlingens vägledande verksamhet. En verksamhet som av demokratiska skäl bör vara lika för alla. Detta har forskare visat inte är alldeles självklart. Att granska produktionen av yrkesbeskrivningar ger ökat medvetande om vilka villkor som finns med vid produktionen och därmed ökade möjligheter till att förändra dessa villkor. På så vis kan alla brukare av Arbetsförmedlingens yrkesbeskrivningar få en mer likvärdig vägledning. *Redaktionen för yrkesinformation*, de ansvariga för yrkesbeskrivningarna, arbetar ständigt för att förbättra det material de publicerar och har välkomnat en granskning av det egna arbetet (Observation redaktionsmöte 110308). Förhoppningen är att denna rapport kan bira med nya perspektiv för att möjliggöra sådana förbättringar. Genom att studera produktionen av yrkesbeskrivningar finns det också möjlighet att utveckla vetenskapliga teorier och perspektiv i relation till statliga myndigheters sätt att arbeta.

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med denna rapport är att undersöka produktionen av yrkesbeskrivningar inom ramen för Arbetsförmedlingens verksamhet. Mer precist att undersöka hur det går till när materialet skapas och under vilka villkor det sker.

Avseende *hur* är det själva arbetsprocessen som står i fokus. Det handlar om vilka kontakter som tas; vem vänder sig texterna till; vilka andra ställningstaganden som görs?

När det gäller *villkor* handlar det om förutsättningar för produktionen på individ-, organisations- och samhällsnivå. Villkor på individuellnivå innefattar producenternas förutsättningar och erfarenheter. På den organisatoriska nivån finns statliga direktiv och förutsättningar inom myndigheten. På samhällsnivån villkorar idéströmningar och föreställningar om staten, yrken och arbetsmarknad.

De olika förklaringsnivåerna representerar delar av verkligheten. För att nå kunskap om villkoren behöver vi gå bortom delarna och titta på hur de samverkar. Rapporten ämnar skapa både beskrivande och förklarande kunskap (Blaikie 2010). Detta genom att produktionen belyses och sedan förklaras mot bakgrund av de teoretiska perspektiv och begrepp som presenteras längre fram i rapporten.

För att uppfylla syftet ställs följande frågeställningar:

- Hur går det till när Arbetsförmedlingens yrkesbeskrivningar skapas?
- Vilka huvudsakliga villkor styr skapandet av Arbetsförmedlingens yrkesbeskrivningar?

Rapportens disposition

Efter denna inledning och presentation av syfte och frågeställningar följer nu ett avsnitt om det sammanhang som tjänstemännen arbetar i, de organisatoriska villkoren. Det vill säga Arbetsförmedlingens organisation och styrning. Därefter görs nedslag i tidigare forskning om yrkesbeskrivningar och uppfattningar om olika yrken. Efter denna tillbakablick redogörs för studiens teoretiska perspektiv och utgångspunkter som ska ge stöd i förståelsen av villkor på individuell- och samhällsnivå. Innan vi tar oss an resultat, analys och avslutande diskussion beskrivs rapportens metodologi i kapitlet ”studiens genomförande”. Rapporten avslutas med en sammanfattning.

Arbetsförmedlingen – Organisation och styrning

De organisatoriska villkoren för produktion av yrkesbeskrivningar förstås i denna studie som arbetsförmedlingens organisation och styrningens. I detta kapitel ges en beskrivning av Arbetsförmedlingen och dess funktionssätt. Informationen är framförallt hämtad från Arbetsförmedlingens hemsida samt från denna rapports förstudie.

Arbetsförmedlingen får sitt uppdrag av riksdag och regering (AF 110207). Myndighetens ansvar är bland annat att öka sysselsättning och hjälpa till med matchning mellan arbetsgivare och arbetstagare. Arbetet i myndigheten styrs av lagar, förordningar, föreskrifter samt målstyrning. I *Förordning (2007:1030) med instruktion för arbetsförmedlingen* beskrivs myndighetens uppgift och ansvar men också i grova drag hur myndighetens organisation ska se ut. I *Förordning (2000:628) om den arbetsmarknadspolitiska verksamheten* återfinns en mer detaljerad bild av hur verksamheten ska läggas upp. Utöver dessa regleringar utfärdar regeringen ett regleringsbrev med övergripande mål och prioriteringar för myndigheten inför varje år. Utifrån dessa texter beslutar myndighetens styrelse riktlinjer för verksamheten. Riktlinjerna anger prioriteringar och beskriver hur resurserna ska fördelas. Dessa ligger till grund för verksamhetsplaneringen på olika nivåer i organisationen.

I myndighetens *Policy för externt- och internt jämställdhetsarbete* (AF 110207) framhålls att jämställdheten ska främjas både på arbetsmarknaden och inom myndigheten. Vidare konstateras att ansvaret för att så sker är kollektivt inom organisationen och att arbetet ska integreras i alla delar av verksamheten. Här kan noteras hur myndigheten ger sig själv rollen att agera och ta ansvar för att jämställdhet skapas.

Under 1980-talet påbörjades en förändringen från korporativ styrning av Arbetsförmedlingen genom arbetsmarknadens parter, d.v.s. fack, stat och arbetsgivare, mot en styrning baserad på mål och resultat (Lindvert 2011:31). Förändringen innebar bland annat att myndighetens transparens ökade. Det är fråga om en ny norm som lyfter fram ansvariggörande och mätbarhet inte bara för myndigheten utan också för individen som kommer i kontakt med denna. Detta är en förändring som kan följas på flera håll i samhället och vars tankesätt genomsyras av allt fler områden i samhället (jmf Larsson, Letell & Thörn kommande).

När Arbetsförmedlingens monopol på platsförmedling upphörde år 1993 förändrades förutsättningarna ytterligare. Det uppkom flera möjliga samarbetspartners och konkurrenter till myndighetens verksamhet (Garsten, Lindvert & Thedvall 2011). Efter kritik från bland andra Riksrevisionen angående bristande genomskinlighet gjordes år 2008 ytterligare förändringar mot ökad målstyrning (Lindvert 2011:24). Den centrala arbetsmarknadsstyrelsen, de regionala länsarbetsnämnderna och de

lokala Arbetsförmedlingarna slogs då ihop till en myndighet, detta för att möjliggör en mer stringent styrning.

Samtidigt med denna normförskjutning mot ökad ansvariggörande och mätbarhet inom organisationen har det också skett en förskjutning mot en marknadsliknande syn på individen och på arbetsmarknaden (Garsten, Lindvert & Thedvall 2011). Den statliga myndigheten har gått från att trygga anställningar till att möjliggörandet av anställningsbara individer (Garsten 2011:174). För att klara detta har deras åtgärder kommit att ändra riktning från utbildningar och praktik mot mer fokus på förmedling av arbete och jobbsökaraktiviteter (Garsten, Lindvert & Thedvall 2011:13). Något som blir tydligt i och med det faktum att varje arbetssökande i dagsläget har rätt till en jobbcoach som ska vägleda den enskilde mot bättre arbetssökande. Detta kan också exemplifieras med det faktum att Arbetsförmedlingen lanserade sitt arbete med prognoser under år 2008, ett arbete som var prioriterat från myndighetens ledning (Förstudie 110215).

Yrkesinformationen på Arbetsförmedlingens hemsida

På Arbetsförmedlingens hemsida (AF 110320), under rubriken *Yrke och Framtid*, finns olika hjälpmedel för den som har yrkes- och utbildningsrelaterade funderingar. *Yrken A-Ö* är samlingsnamnet för det yrkesbeskrivande materialet på hemsidan. Varje yrke beskrivs här under rubrikerna *Arbete*, *Utbildning* och *Att tänka på* och *Framtid*. Till en del av beskrivningarna finns också en film. Under samma flik presenteras varje månad en intervju med yrkesverksamma inom olika yrken. Tanken med filmerna och intervjuerna är att ge en mer levande bild av yrket än vad som är möjligt att göra inom ramen för de mer neutrala yrkesbeskrivningarna (Förstudie 110215).

Yrkeskompassen är en annan del av yrkesinformationen. Här visar prognoser för ett urval av yrken. Det finns kortsiktiga och långsiktiga prognoser. Den kortsiktiga prognosen uppdateras två gånger per år. Den kortsiktiga prognosen bygger på *Yrkesbarometern*. Ett statistiskt material bestående av bedömningar om den arbetsmarknaden för 200 yrken gjorda av lokala arbetsförmedlare. Den långsiktiga prognosen uppdateras en gång per år. Där tas hänsyn till utbildningsvolym, antalet yrkesverksamma och pensionsavgångar strukturella förändringar i yrket. Det kan till exempel handla om att det behövs färre bibliotekariers framöver trots stor pensionsavgång på grund av att det finns färre bibliotek.

Den huvudsakliga målgruppen för texterna är personer som står inför yrkesval eller en omställningssituation (Observation Arbetsmöte 110321). Tjänstemännen arbetar med två stereotyper, Lisa 19 och Jörgen 51, som symboliserar de två olika målgrupperna (Observation policydokumentet 110310). I flera av intervjuerna nämndes också gymnasiestudenter som en målgrupp. Yrkesinformationen tjänar också som kunskapsbas för övriga tjänstemän inom Arbetsförmedlingen.

Redaktionen för Yrkesinformation

Det är Arbetsförmedlingens *Arbetsmarknadsanalytiker* som ansvarar för produktionen av yrkesbeskrivningarna (Verksamhetsplan 2011:25). Tillsammans bildar de *Redaktionen för yrkesinformation*. Organisatoriskt ingår de i arbetsgruppen *Utredning* som är en del av *Analysavdelningen* vilken också består av delarna *Statistik* och *Prognos*. Geografiskt är de placerade på myndighetens huvudkontor i Stockholm. Flera av dem arbetar delvis från andra orter såsom Örebro, Växjö och Luleå. I gruppen *utredning* arbetar åtta personer. Fyra heltidstjänster är avsatta för arbetet yrkesbeskrivningarna. Därtill tillkommer arbete med prognoser, utredningar, filmer, yrkeskompassen och yrkesbarometern.

Redaktionen för yrkesinformation har två egna styrdokument, ett policydokument samt avdelningens verksamhetsplan (Förstudie 110215). Verksamhetsplanen följs upp varje år, och är ett internt dokument som ligger till grund för hur avdelningen prioriterar sina resurser. Policydokument betraktas som ett kontinuerligt och levande dokument. Tanken är att det ska vara en form av kunskapsöverföring och ett stöd vid skapandet av de yrkesbeskrivande texterna.

Tidigare forskning

Rapportens syfte och frågeställningar möjliggör olika fokusering både när det gäller tidigare forskning och teori. Å ena sidan finns tjänstemännen på Arbetsförmedlingen i en kontext av myndighetsutövning. De befinner sig i vad som kan kallats *policyns svarta låda* (Hill och Hupe 2009:42), mellan policyskapande och resultatet av en policy. Å andra sidan är det fråga om produktion av dokument i vägledande syfte. Det senare är denna rapportens fokus. Därför behandlar rapportens avsnitt om tidigare forskning främst studie- och yrkesvägledning samt tidigare analyser av yrkesbeskrivningar.

Om Studie- och yrkesvägledning

Det mesta av forskningen om studie- och yrkesvägledning behandlar vägledningen inom skolans värld. I *Förordning (2007:1030) med instruktion för arbetsförmedlingen* §8 definieras vägledning: "Vägledning innebär att den enskilde får stöd och information för att kunna göra ett övervägt val av arbete och utbildning.". Vägledning innefattar både det vägledande samtalet, interaktionen mellan studie- och yrkesvägledare och individen samt information om utbildningar och yrken (Lindh 1997). Denna studie vänder blicken mot vägledning i form av information om yrken. Likväl handlar det om att individer ska få hjälp och stöd att göra studie och/eller utbildningsval. Därför är många av frågorna och resultaten i forskning om studie- och yrkesvägledning intressanta också i föreliggande studies sammanhang. I detta avsnitt görs nedslag i forskning om studie- och yrkesvägledning. För en mer heltäckande bild hänvisas läsaren till andra källor.

Studievägledningens dualitet

Studie- och yrkesvägledning brottats med två i viss mån icke kompatibla syften (Blomsterberg 1991 och 1996; Lovén 2000; Lundahl 2010:179). Å ena sidan förespråkas ett individcentrerat perspektiv där individen väljer yrke efter intresse. Studie- och yrkesvägledarens uppgift är då att vägleda individen till ett lämpligt val beroende av vad individen är intresserad av. Å andra sidan finns en samhällsnyttoaspekt där det handlar om att det finns stort behov av vissa yrkesutövare och mindre behov av andra. Studie- och yrkesvägledningens syfte är i det perspektivet att tillgodose arbetsmarknadens behov av arbetskraft.

Mot bakgrund av vägledningens dubbla syfte blir det intressant att ställa sig frågan om vilket syfte Arbetsförmedlingens vägledning har. I *Förordning (2000:628) om det arbetsmarknadspolitiska arbetet* klargörs att "vägledning innebär att den enskilde får stöd och information för att kunna göra ett övervägt val av arbete och utbildning." Formuleringen avslöjar inte vilket av de båda syftena som är mest framträdande i verksamheten. Som vi såg ovan framkommer dock att Arbetsförmedlingen har ansvar för att öka sysselsättning och hjälpa till med matchning mellan arbetsgivare och arbetstagare i andra lagtexter. Deras perspektiv torde därför vara mer åt det samhällsnyttiga hållet. Ett exempel på hur det från statligt håll förespråkas

samhällsnytta inom studie- och yrkesvägledning finns i Finansdepartementet utredning "Välja fritt och rätt - drivkrafter för rationella utbildningsval" (Angelov, Johansson & Kennerberg, 2008) som diskuterar hur incitament kan användas för att individer ska välja yrken- och utbildningar som är till nytta för samhällets tillväxt. Dock verkar det finnas ett undantag i yrkesbeskrivningarna eftersom dessa ska spegla hela arbetsmarknaden oavsett samhällets behov av arbetskraft (Informantintervju 110215). Det verkar alltså finnas utrymme för en individcentrerad studie- och yrkesvägledning också inom myndighetens verksamhet.

Studie- och yrkesvägledning i ett internationellt perspektiv

Vikten och aktualiteten av god studie- och yrkesvägledning betonas internationellt genom granskningar gjorda av OECD (Watts & Sultana 2004), EU (Sultana 2008) samt Världsbanken (Watts & Fretwell 2004). Dessa rapporter framhåller att god vägledning förväntas bidra till höjd produktivitet bland annat genom bättre matchning mellan utbud och efterfrågan samt minskad social exklusion. De kan också ses som diskussioner om hur individer ska styras mot ökad anställningsbarhet (Fejes 2006 och 2010). Utredarna anser bland annat att politiska kopplingen till studie- och yrkesvägledning inte varit tillräckligt stark i Sverige under de senaste åren och vidare att det saknas politisk styrning av studie- och yrkesvägledningen i Sverige.

Detta stämmer överens med några av slutsatserna i projektet *Karriärval och vägledning* (Lundahl 2010). Här efterfrågas ökad och tydligare styrning från staten kring vägledningsfrågor med förhoppningen att det skulle ge mer resurser. Som ett led i granskningarna ovan har skolverket utarbetat riktlinjer för vägledning (SKOLSF2009:20). En nationell strategi för karriärvägledning har också efterfrågats i Riksdagen (2009/10: Ub207). I en motion år 2009 föreslogs lagstiftning om rätten till kvalificerad vägledning. Motionen avslogs dock.

Vikten av god vägledning konstateras således på bred front. Vägledning har åter blivit ett politiskt fält och ett verktyg för staten i kampen om den globala konkurrensen (Skolverket 2007). Ett politiskt fält genom ett ökat politiskt intresse både internationellt och i Sverige. Samtidigt höjs röster för att valsituationen när det gäller utbildning och yrke inte ser likadan ut för alla (Lundahl 2010; Blomsterberg 1996:237). Genom att förstå villkoren för produktion yrkesbeskrivningarna kan Arbetsförmedlingen få ett bättre utgångsläge i arbetet med studie- och yrkesvägledning.

Analyser av yrkesbeskrivningar

Tidigare studier av yrkesbeskrivningar har konstaterat att dessa inte beskriver yrken på likvärdigt sätt. Det har dels framkommit skillnader i vilka personer som får ta del av vilka yrkesbeskrivande texter. Dels finns skillnader i hur olika yrken beskrivs beroende på yrkets status och genuskodning. Resultatet av tidigare studier om hur

yrken beskrivits och uppfattats fungerar här som föreställningar om yrken på samhällsnivå.

Manuella och mentala yrken

Forskning har också visat på en skillnad i hur olika yrken beskrivs (Gesser 1977). Gesser påvisar skillnader genom att dela upp yrken i manuella och mentala yrken. En uppdelning som kan vara en förklaring till varför vissa yrken anses mer värda än andra. De mentala yrkena har kommit att värderas högre och de återfinns oftast högre upp i en hierarkisk organisation. Värderingen sker genom en omedveten logik och återfinns i andra typer av statusskalor och socioekonomiska graderingar i samhället menar Gesser. Villkoren för de olika typerna av yrken kan också förklara dess olika värdering. Ett manuellt yrke sliter ofta på kroppen mer än ett mentalt. Det kan dessutom vara förknippat med hälso- eller livsfara att utföra dem.

Tillståndet reproduceras också genom olika institutioners sätt att verka i samhället såsom utbildningssystemet och Arbetsförmedlingen. Olika vägar i utbildningssystemet, att gå enbart grundskola, att gå yrkesförberedande gymnasielinje eller fortsatt till teoretiska studier kan knytas till elevens sociala bakgrund. Genom de olika vägarna sker en styrning mot manuellt eller mentalt yrke.

I analysen av Arbetsförmedlingens yrkesbeskrivningar visar Gesser på uppdelningen. Yrken förknippade med arbetarklass, flera med lång yrkesutbildning, beskrivs i manuella termer och yrken förknippade med högre medelklass i mentala termer. När det gällde lägre medelklass fanns mer jämvikt i beskrivningarna. En viktig poäng är att det inte finns en naturlig frånvaro av manuella inslag i yrken som beskrivs i mentala termer och vice versa. Tandläkare är ett sådant exempel. Tandläkaren arbetar till största delen med händerna men klassas ändå som ett mentalt yrke. Att som hantverkare, kategoriserat som manuellt yrke, konstruera något torde också det kräva mentalt arbete konstaterar Gesser.

Olika typer av yrkesbeskrivningar till olika grupper

I en granskning av yrkesbeskrivande texter från perioden år 1940-70 fann Mannberg (2003) flera problem för den som eftersträvar en demokratisk vägledning. Olika yrken beskrevs på olika sätt och texter till olika typer av skolelever såg olika ut. Den skapar orättvisa och ouppnåeliga bilder av yrkesliv som dessutom bevarar existerande köns- och klasstrukturer menar Mannberg.

För granskningen skapades tre idealtyper av studie- och yrkesvägledningens olika intentioner. Dessa kan i viss mån existera samtidigt. Den första intentionen är en arbetsmarknadsanpassad där samhällsnyttan, god arbetsmiljö, rikt arbete och överlag goda framtidsutsikter framhålls. Den andra intentionen är medvetandegörande som behandlar individens anlag och egenskaper. Den tredje intentionen är den

utbildningsmotiverande som handlar om utbildningens vikt där bedömningen görs att endast redan studiepositiva individer tilltalas.

Resultatet visade att studie- och yrkesvägledningen under perioden år 1940-70 kan beskrivas som orättvis, begränsande och förborgande (Ibid:222). Vägledningen är döljande dels genom selektionen av vilken information som väljs ut och presenteras för elever och dels genom att uppgifter som kan verka negativt på rekrytering till vissa yrkesgrupper döljs. Mannberg konstaterar att hans resultat liknar det Gesser konstaterade 30 år tidigare (Ibid:270). Olika yrken beskrivs olika och anses passa olika individer.

Genus och status i yrkesbeskrivningar

För att förstå om, och i förekommande fall hur, genus och status reproduceras genom yrken analyserades 22 stycken av AMS, arbetsmarknadsstyrelsen, yrkesbeskrivningar inhämtade år 2002-2003 (Ulfsson 2006). Kontexten i vilken yrkesbeskrivningarna skapas anses vara den genusdelade arbetsmarknaden och föreställningar om yrkens status. Resultatet visar skillnader i hur yrken med olika status beskrivs.

Ett exempel ur resultatdiskussionen berör beskrivningarna om advokat respektive barnskötare. Det finns skillnader både i status och genus mellan dessa båda yrkesgrupper. Ingressen till de båda yrkesbeskrivningarna följde också olika mönster (Ibid:193), se bilaga 1. Advokatens föreföll distanserad och avancerad. Barnskötarens å andra sidan var vänlig, lättsam och vardagsnära, egenskaper den delade med bland annat ingressen för polisyrket. För att visa sin poäng skrev forskaren om ingresserna. Språkbruket för advokat används för att beskriva barnskötare och vice versa. Resultatet visar att det är möjligt förmedla yrkets innehåll på båda sätten. Att skriva vänligt, lättsamt och vardagsnära leder dock till en förminskning av yrket medan ett strikt språk ger intryck av ett viktigt yrke. Att det är barnskötaren i detta fall som beskrivs med enkelt och vardagsnära språk är en konsekvens av yrkets låga status menar Ulfsson. Genom sitt sätt att skriva om yrkena reproducerar Arbetsförmedlingen stereotypa föreställningar om olika yrkens status.

Egenskaper som inte kan knytas till stereotypa mans- respektive kvinnobilder återfanns i yrkesbeskrivningarna (Ibid:196). En sjuksköterska skulle till exempel vara teknisk och matematisk. Något som skulle kunna förstås som försök att gå bort från tidigare föreställningar om yrket. Det konstateras att AMS lyckats i sin strävan att producera texter som är neutrala, och icke diskriminerande, vad gäller genus. Under intervjuerna för den här studien har Ulfssons resultat diskuterats med arbetsmarknadsanalytikerna i ett försök att förstå hur de resonerar när texterna skrivs.

Uppfattningar om yrken

Det florerar olika uppfattningar om yrken i samhället. Uppfattningar som i denna studie tillskrivs villkor på samhällsnivå. I detta avsnitt görs nedslag forskning om vad som anses vara lämpliga yrken för olika typer av personer samt hur olika kompetenser synliggörs på olika sätt.

Vad som är ett lämpligt yrke för en ung tjej respektive kille kan skilja sig beroende på om den svarande är från arbetarklass respektive medelklass (Ulfsson Eriksson 2006:209). De som tillhör medelklasspositioner i samhället definierar ett bra jobb som ett med hög status och krävande akademisk utbildning. Representanter från arbetarklassen definierar å andra sidan ett bra jobb som ett inom yrken som klassas som arbetarklass. Jobb med lägre status och lägre krav på utbildning. Ulfsson Eriksson drar slutsatsen att dess uppfattningar visar på hur klasstrukturer bevaras.

I en studie om lågstatusyrken resonerar Ulfsson Eriksson och Flisbäck (2011:94) om att vissa yrkens kompetenser kan vara svårare att upptäcka än andras. Detta eftersom de ligger dolda i det praktiska utförandet av yrket. De är svåra att se för personer som inte är insatta i yrkesområdet än andra yrkens kompetenser som delvis är formella. Därför kan de inte fungera som grund för att ge yrket mer status och i och med det får yrkesutövarna mindre erkännande än de bör få. Detta kan förstås i kontexten av produktion av yrkesbeskrivande material. Vissa yrken kan för vissa vara lättare att beskriva än andra yrken. Som vi kommer att se i resultatet kan det till exempel vara lättare att beskriva arbetspsykologens arbete än tunnplåtslagarens.

Teoretiska perspektiv

För att förstå villkoren för produktionen av yrkesbeskrivningarna används olika teoretiska ansatser och begrepp. Samhällsnivån angrips med hjälp av ett teoretiskt perspektiv som delar upp verkligheten i olika strömningar, *styrningsrationaliteter*. Styrningsrationaliteterna kan också förstås som olika sätt att förhålla sig till och tala om verkligheten. Begreppet anställningsbarhet illustrerar styrningsrationaliteternas inverkan på individer och praktiker i samhället. På samhällsnivån finns också uppfattningar om yrken något som diskuterades i föregående avsnitt. För att fånga villkor på individnivå används Foucaults maktbegrepp samt Bourdieus begrepp *habitus*. Den organisatoriska nivån förstås främst genom faktiska organisatoriska villkor vilka kommer att beskrivas i analysens mer deskriptiva del.

Styrningsrationaliteter och att styra med hjälp av politiskt program

Olika sätt att styra en stat på kan förstås som olika *styrningsrationaliteter* (Foucault 2009; Miller & Rose 2008; red Larsson, Lentell & Thörn kommande). Begreppet myntades av Foucault under ett antal föreläsningar vid College de France år 1978 (Foucault 2009; Nilsson 2008:128). Föreläsningarna kan ses som en historisk beskrivning av styrningsrationalitetsbegreppet och med det en förändring i synen på vad en stat är och gör. Från territoriell makt under feodaltiden via administrativ reglering till att alltmer handla om att styra en befolkning via mindre synliga medel.

En styrningsrationalitet definierades som en komplex makt, en samling tekniker, procedurer och analyser som riktar sig mot människors beteende (Foucault 2009:108). Det är inte längre fråga om en maktfullkomlig stat som styr sina medborgare enbart genom lagar. Styrningsfunktionerna finns både inom och utanför staten. Styrningens syfte anses vara att skapa en starkare och dugligare befolkning för att öka produktiviteten och därmed sätta sin stat i en bättre position (Nilsson 2008:130). Foucault fokuserade på hur styrningen går till med fokus på subjektet (Nilsson 2008). Miller och Rose (2008) intresserar sig för hur problem och teknologier bestäms och utvecklas. Framförallt så har Miller och Rose vidareutvecklat begreppets tillämpning. Miller och Rose intresserar sig för hur och när ett problem hamnar i centrum för analys och expertis (Miller & Rose 2008:15). De menar att ett problem inte finns förrän det görs till problem. Staten uppmärksammar ett område de vill/behöver styra och skapar då funktioner för denna styrning (Thedvall 2004:135). Som exempel kan nämnas hur Arbetsförmedlingen, eller arbetsmarknadskommissionen som det kallades då, blev statlig år 1940 (AF 110423). Kommissionen bildades som ett svar på behovet att genom arbetsmarknadsåtgärder lösa försörjningen för befolkningen när den ordinarie produktionen gick ner till följd av andra världskriget.

Styrning av arbetsmarknaden sker inte bara genom Arbetsförmedlingen utan också bortom statens direkta kontroll. I utbildningssektorn finns liknande styrnings-

rationaliteter verksamma som utbildar och formar individer till det de behöver bli för att vara till nytta för staten (Sjöberg 2011).

Från social ingenjörskonst till styrning via frihet i en Avancerad liberalism - om två politiska program

Social ingenjörskonst bygger på idén om att det är statens sak att möjliggöra ett gott liv för sina invånare (red Larsson, Lentell & Thörn kommande). Idén om *governing from a social point of view, socialt ingenjörskap* innebär att välfärdssektorns trygghetssystem byggds ut och styrds politiskt. En typ av politiskt program (Miller & Rose 2008). Idag har synen på statens ansvar och handlingsutrymme förändrats. Vi rör oss bort från socialt ingenjörskap mot en avancerad liberalism (red Larsson, Lentell & Thörn kommande). I och med denna förändring har arbetsmarknadspolitik kommit att handla mer och mer om individens förmågor och ansvar än om vad staten kan göra för individen. Skiftet kan förstås som en förändring i statens sätt att styra.

Den sociala ingenjörskonsten ville skapa trygghet för individen genom statens funktioner. I en *avancerad liberalism* betonas istället individens frihet och ansvar (Miller & Rose 2008:18). Själva termen medborgare rekonstrueras: "Citizenship was to be active and individualistic rather than passive and dependent." (2008:48). Individen fostras till att vara autonom, självväljande, självreglerande och att ta ansvar för sin egen vilja att lära. Något som benämns *responsabilitet* (Miller och Rose 2008:18; Fejes 2008), begreppet kan också uttryckas som *ansvariggörande*. Den individuella friheten och det individuella ansvaret har kommit att hamna i centrum. I rapportens andra kapitel hur denna syn på individen finns hos Arbetsförmedlingen idag. Modern politisk makt dominerar inte individen, "...rather, political power has come to depend upon a web of technologies of fabricating and maintaining self-government" (Miller & Rose 2008:52). Makten verkar genom individens drömmar och val. Individens frihet är således en form av självreglering i en avancerad liberal governmentality (Ibid; Fejes 2008).

Verkligheten anses inte bestå av ett spår, en rationalitet, utan av flera samtidigt (Miller & Rose 2008:16). Det finns inte heller någon kontinuitet eller tydligt spår att följa historiskt. Detta är en viktig poäng som används i studiens analys. Synsättet möjliggör att flera olika villkor kopplade till olika rationaliteter, uppfattningar om verkligheten, kan existera samtidigt. Arbetsförmedlingen kan tänkas existera i ett rum av flera rationaliteter. Dels styrs de av politiska beslut och värderingar och ändrar därigenom sin verksamhets riktning emellanåt. Äldre värderingar kopplade till den sociala ingenjörskonsten kan finnas kvar i organisationens väggar trots att den till synes styrs andra värderingar idag. Något som kan göra att tjänstemännen ibland har flera och kanske motstridiga villkor att ta ställning till.

Att ta ansvar för den egna anställningsbarheten

Att vara *anställningsbar* idag är att som individ besitta förmågan att anpassa sig till arbetslivets krav (Garsten & Jacobsson 2004:277; Brown et al. 2003). Något som anses kräva ständigt lärande och uppvisandet av rätt attityd nämligen att vara initiativrik, flexibel och tillgänglig men också ha förmågan att sälja sin kunskap. Begreppet kan delas upp i absolut och relativ anställningsbarhet (Brown et al. 2003). *Relativ anställningsbarhet* handlar om att skapa en matchning mellan tillgång och efterfrågan på arbetskraft och hur individen står sig i konkurrensen på arbetsmarknaden. Den *absoluta anställningsbarheten* handlar om kvalifikationen. Att ha den utbildning och de meriter som efterfrågas på arbetsmarknaden.

Begreppet anställningsbarhet är inte nytt men dess betydelse har fått en ny konnotation. Ansvaret för anställningsbarheten har förskjutits från staten och arbetsgivaren till den enskilde (Berglund 2009; Garsten & Jacobsson 2004:275). Vissa menar att arbetsmarknaden har avpolitiserats genom ökat fokus på individens ansvar (Piralta Prieto 2011). Denna ståndpunkt kan ifrågasättas. Det är snarare så att den politiska styrningen blivit svårare att upptäcka i och med att den sker genom ansvariggörande av individen (Fejes 2008). Ansvariggörandet i en avancerad liberalism kamoufleras genom individens fria val som blir till en positiv diskurs om att individen har friheten att välja det som passar henne. Staten har gått från att verka för anställningsbarhet genom att skapa arbeten för att öka sysselsättningen till att stödja individens strävan efter anställningsbarhet (Garsten och Jacobsen; Fejes & Berglund 2010; Fejes 2010). Detta skifte kan förstås genom övergången från socialt ingenjörskap till en avancerad liberalism.

Individens ökade ansvar för den egna anställningsbarheten är något som syns i Arbetsförmedlingens praktiker på flera sätt. Under 1980-talet lanserade myndigheten det som idag kallas ”starta eget-bidrag” (Thedvall 2004:135) för att lära individen att skapa sina egna möjligheter. Därmed gjorde den nyliberala politiska diskursen och styrningsrationaliteten sitt intåg i myndigheten menar Thedvall.

I skrivande stund har den som är inskriven på Arbetsförmedlingen rätt till en jobbcoach. En jobbcoach hjälper individen med att formulera mål, CV och förbereda sig för anställningsintervju (AF 110610). Ett tydligt exempel på hur myndigheten arbetar för att individen ska lära sig arbetsmarknadens spelregler, med tyngdpunkt på marknad, så som exempelvis uppmärksammats av Lars Walter (2011:43). Han menar att ett ökat marknadsfokus har inneburit ökat ansvar för det egna yrkeslivet och den egna förmågan att agera på arbetsmarknaden. För att kunna föra sig på ”arbetets marknad” behöver individen lära sig att sälja sig själv, och därmed att synliggöra kvalifikationer och kompetenser. Här framkommer det tydligt hur individens görs ansvarig för det egna yrkeslivet och den egna anställningsbarheten.

Ett politiskt program och samhällelig diskurs om individens frihet som den avancerade liberalismen får sägas vara osynliggör viktiga frågor om individers möjligheter att agera. Forskning om yrkesval visar att individens val av utbildning och yrke påverkas av faktorer som individens etnicitet och sociala klass (Lundqvist 2010:300; Lundahl 2010:15). Detta trots att valen sker inom en diskurs av individuell frihet. Forskare har valt att kalla fenomenet för strukturerad individualisering (Lundahl 2010). Anställningsbarhetsbegreppet och styrningsrationalitetsperspektivet har en slagsida mot individens fria val som bör ifrågasättas. I nästa avsnitt diskuteras individens roll och möjligheter att agera i en styrningsrationalitet som den avancerade liberalismen.

Individens roll

Styrningsrationalitetsperspektivet har kritiserats för att vara alltför strukturfokuserad och inte ta hänsyn till individens egen förmåga att agera (Bevir 2010:425; Larsson, Letell & Thörn kommande). Bevir menar att teoretiker tenderar att: "...portray forms of power/knowledge as monolithic. With state practices fitting seamlessly with practise of self-creation." (Bevir 2010:425). Resultatet blir oförmågan att se den mångfald och det motstånd som också måste finnas med i studien av makt.

Bevirs förslag på lösning är att infoga begreppet *situerad agent*, i perspektivet. Något som författaren menar uppmärksammar individens bidrag till samhälleliga processer. Tillägget innebär att individen begränsas av sin historiska kontext men hon kan samtidigt handla utifrån egna intressen och på så vis påverka skeenden. "Reasoning is always local in that it occurs in the context of agents' existing web of belifes." (2010:432). För att förstå villkoren för produktion av yrkesbeskrivningarna på en individuellnivå behöver alltså denna "web of belifes" studeras. För detta hämtas inspiration från Pierre Bourdieu.

Individens bidrag

Genom sin teori om individers positionering i det sociala rummet fogar Bourdieu samman individ och struktur. Samhället liknas vid ett *socialt rum* och individens position i rummet bestäms av hennes specifika och unika mängd och sammansättning av *kapital* (Bourdieu 1993:261). De identifierade kapitalformerna är ekonomiskt, kulturellt, socialt kapital. Det handlar om utbildning, ekonomi och andra resurser som individen har tillgång till. Individens position i det sociala rummet avgörs av mängden totalt kapital. Genom sin position i det sociala rummet erhålls ett visst habitus, ett förkroppsligande av individens förutsättningar menar Bourdieu.

Genom sitt habitus (Bourdieu 1993:298) får individen smak för vissa handlingar, materiella ting med mera. *Habitus* är på samma gång förmågan att uppvisa/vara på ett visst sätt och förmågan att skilja och värdera på olika praktiker och produkter. Individens smak varierar. Det måste den eftersom olika ekonomi och bildning ger

olika smak. Bourdieu (1993:250 & 1984) varnar oss för att betrakta smak för exempelvis viss musik som en medfödd egenskap. Istället menar han handlar det om reproduktion av kapital fördelning och därmed av de sociala strukturerna (1995:31). Samma förhållande skulle kunna gälla mellan individen och hennes intresse för ett visst yrke eller en viss utbildning.

Förmågan att i framtiden öka mängden kapital är olika stor beroende på i vilken kontext individen föds. Bourdieu menar t.ex. att de som föds i hem där föräldrarna saknar högre utbildning är mer beroende av utbildningssystemet för att tillskansa sig kapital. Som Bourdieu konstaterar ”Att kräva en speciell examen kan vara att kräva ett bestämt socialt ursprung” (1993:253). Precis som vissa är mer beroende av utbildningssystemet för sin utbildning kan det antas att vissa är mer beroende av studie- och yrkesvägledning än andra. Vissa eller kanske de flesta skulle vara betjänta av att få upp ögonen för fler möjligheter än de som omgivningen påbjuder. Om du inte har en undersköterska i närheten kan det vara svårt att veta vad en sådan gör och om det kan vara något du skulle vilja göra. Av denna anledning är det viktigt att studie- och yrkesvägledande verksamhet är lika för alla och att alla har samma förutsättningar att ta till sig den. Tidigare forskning har visat att så inte är fallet (se exempelvis Lundahl 2010).

En samling individer med liknande förutsättningar, faktiska sådana som ekonomiska och utbildningsmässiga, men också egenskaper som har med smak att göra, besitter liknande habitus. På detta vis är det möjligt att tala om *klasshabitus* (Bourdieu 1993:251). En klass i denna mening är inte bara en grupp individer med liknande arbetsförhållanden, utbildning och inkomst. Till detta hör konsumtion av viss typ av varor och tjänster, ett speciellt sätt att föra sig, att föredra ett visst kulturutbud framför ett annat, vad du gör på semestern (och för all del, om du har någon semester överhuvudtaget).

Makten att sätta ord på verkligheten

Villkoren för produktionen på individnivå nås genom de tjänstemän som producerar yrkesbeskrivningar. Deras position kan problematiseras med hjälp av Foucaults förståelse av begreppet makt. Han menar att det inte existerande opartisk sanning därför att kunskap inte kan skiljas från makt (Nilsson 2008:81). Varje tid och varje samhälle har sina sanningar och det är i produktionen av sanningarna som maktanalysen ska göras. Vidare menar Bourdieu att statliga organisationers verksamhet, såsom Arbetsförmedlingen, återspeglar de dominerande samhällsgruppernas värderingar (1995). Detta sker genom *symbolisk makt*², det vill säga framhårdandet av egna värderingar och överförandet av dem till en vidare kontext. Genom den symboliska makten reproduceras tjänstemännens värderingar i

² Begreppet har översatts till svenska som symboliskt våld. Här används istället uttrycket symbolisk makt därför att det anses vara mer passande. Genom användningen av ordet makt finns en positiv konnotation. Ett möjliggörande snarare än ett repressivt inslag såsom ordet våld antyder.

samhället. De ansvarar för vad som ska beskrivas och på vilket sätt detta ska göras och utövar därigenom makt. En makt genom vilken subjekt skapas (Nilsson 2008:88). En yrkesbeskrivning blir en sanning om ett yrke och därmed en diskursiv sanning om yrkesutövaren.

Studiens genomförande

För att fånga villkoren för produktionen av yrkesbeskrivningarna har den metodologiska strategin liknande fallstudien använts (Yin 2007:29ff.). Produktionen av yrkesbeskrivningarna har studerats i sin kontext med hjälp av flera olika typer av material. Kvalitativa intervjuer, observation samt i viss mån dokument i form av verksamhetsplan har använts.

Studien tar sin utgångspunkt i den kritik som framkommit genom tidigare forskning om yrkesbeskrivningar samt tar stöd i det teoretiska ramverket för att förstå villkoren för produktionen av yrkesbeskrivningarna. På detta sätt kan den kunskap som redan tagits fram användas för att öka förståelsen av de villkor som finns med vid skapandet av yrkesbeskrivningarna (Aspers 2007:259; Alvesson & Skoldberg 2008:54).

Förstudie

I arbetets inledande fas gjordes en förstudie i form av en informantintervju med två av redaktionens medarbetare. Syftet var att få inblick i redaktionens arbete för att kunna planera den kommande studien på ett lämpligt sätt (Yin 2007; Aspers 2007). Intervjun spelades in och utifrån denna inspelning strukturerade jag samtalet i punktform. Informationen som erhöles har bland annat använts som underlag för den beskrivning av Arbetsförmedlingen som återfinns i rapportens andra kapitel. Den har också använts för att specificera frågorna i intervjuguiden. Rapportens kapitel om Arbetsförmedlingen har faktagranskats av en av arbetsmarknadsanalytikerna.

Urval

Det insamlade materialet består av intervjuer med sju av de som arbetar i redaktionen för yrkesinformation. Redaktionen innehöll en åttonde person som inte varit tillgänglig för intervju. Två av intervjuerna gjordes på telefon, de andra i Arbetsförmedlingens lokaler i Stockholm respektive Örebro. De observationer som gjorts har valts på grund av att de varit möjliga och tillgängliga.

Intervjuer

Med hjälp av kvalitativa intervjuer har villkoren för produktionen av yrkesbeskrivningarna undersökts. Villkoren för produktionen finns som tidigare konstaterats på flera nivåer. Dock är alla aktiva vid själva produktionen av beskrivningarna. Genom att samtala med och ställa frågor till producenterna har villkoren kunnat blottläggas.

Intervjuerna har varit tematiskt öppna (Aspers 2007: kap 6). Den första delen i intervjuerna kretsade kring tre teman men inga exakta frågor gjordes i förväg. För att få överblick och struktur på intervjuerna användes ett a-schema som intervjuguide (Aspers 2007), se bilaga 2. Schemat utarbetades i förväg genom läsning av tidigare

forskning och teori samt med hjälp av förstudien. De tre övergripande temana i intervjuguiden var ”bakgrund”, ”om materialet”, ”att producera materialet”.

Temat ”bakgrund” syftar till att fånga de förutsättningar som tjänstemännen har när det yrkesbeskrivande materialet skapas. En sådan förutsättning kan till exempel vara tjänstemannens klasstillhörighet. Detta undersöktes med hjälp av frågor kring subjektiv klass, alltså vilken klass tjänstemannen själv anser sig tillhör. I samtalet kring subjektiv klass diskuterades föräldrars arbete och utbildning i olika stor utsträckning. Intervjupersonerna talade själva om sin klasstillhörighet och gav exempel som visar på tillhörigheten. Dessa resonemang har kunnat användas för att positionera dem i relation till vissa typer av kapital. Frågor om egen utbildning ställdes också. Med temat ”om materialet” undersöktes respondentens syn på syftet med materialet. I temat ”att producera materialet” ryms både tillvägagångssätt och respondentens upplevda roll vid skapandet av materialet. Här diskuterades också respondenters upplevelse av möjligheter att påverka forandet av materialet själv kontra styrning av olika slag.

Som en andra del i intervjun användes resultat av tidigare forskning om skillnader i framställningen av yrken advokat och barnskötare för att konkretisera diskussionen om olika yrken. Forskning baserad på yrkesbeskrivningens ingresser för de båda yrkena. Se bilaga 1 för detaljer om de båda yrkenas ingresser. Samma exempel togs upp vid alla intervjuer.

För att få ut så mycket som möjligt av respondenternas tankar användes klarifieringar. Genom följdfrågor av typen ”hur menar du då” och ”kan du beskriva och förklara mer” är förhoppningen att respondenternas berättelser har tolkats på ett korrekt sätt. Intervjuerna varade mellan 50 och 120 minuter och spelades in för att sedan transkriberas. I transkriberingen har vissa delar som varit direkta utsvävningar inte skrivits ut. Då gjordes ett kort referat över passagen för att inte förlora empirin om ämnet skulle återkomma senare under studiens gång.

Observationer och policydokument

Som komplement till intervjuerna har två observationer utförts på två olika typer av möten. Det ena mötet var ett redaktionsmöte där hela redaktionen deltog samt ett arbetsmöte med två av tjänstemännen. Det andra mötet var ett arbetsmöte som handlade om att försöka gruppera beskrivningar av en yrkesgrupp på ett sätt som speglade arbetsmarknaden utan att fokusera för mycket på utbildningarnas indelningar. Dessa två tillfällen gav inblick i hur redaktionen jobbar ökade förståelsen för arbetsgruppens arbetssituation.

En observationsanteckning gjordes efter det möte som behandlade policydokumentet. Arbetsmarknadsanalytikerna i kände sig inte bekväma med att ge ut policydokumentet utan att kunna kommentera det samtidigt. Detta då de betraktade

det som ett internt arbetsdokument och inte en offentlig handling. Därför hölls ett möte i Arbetsförmedlingens lokaler med två representanter för redaktionen, detta var samma personer som ingick i förstudien. Mötet spelades in och transkriberades. Det är denna transkribering som använts i analysen. Under mötet tillhandahölls endast innehållsförteckningen till dokumentet.

Analys och kodning

Materialet kodades manuellt med färgpennor och med olika symboler i marginalen på de utskrivna transkriberingarna. I inledningsskedet gjordes en öppen kodning (Aspers 2007:162) med avstamp i materialet för att hitta koder. I denna process återfanns tre övergripande koder; uppdraget, redaktionen och arbetsprocesser. Koden uppdraget innefattade uttryck för vad som är syftet med Arbetsförmedlingens verksamhet uttryckt i observationsanteckningarna från policydokumentmötet och av tjänstemännen vid intervjuerna. Dessa låg nära de tre teman bakgrund, att producera materialet, materialets syfte som använts vid intervjuerna. Något som troligtvis är ett resultat av styrning vid intervjuerna. Koden om arbetsprocesser visade sig rymma allt för stor del av det totala materialet och fick därför delas upp ytterligare. Denna uppdelning skedde genom en nära läsning av två intervjuer där olika delar av arbetsprocessen fångades upp. Dessa bildade sedan underkoderna målgrupp, att filtrera, att beskriva olika yrken, källor, objektivitet/neutralitet. I koden uppdrag skapades underkoderna prioritering, styrning, materialets roll för samhället, att skriva, syftet med yrkesbeskrivningarna, organisationsförändring och allmänt om uppdraget där saker som inte passade in fick vara. För att undvika alltför mycket teoretisk styrning vid analysen så har kodningen inte gjorts efter de teoretiska begreppen. Teoretiska begreppen har istället varit ett stöd i för att förstå resultaten.

Etiska reflektioner

Att bli intervjuad i sin roll som tjänsteman på en myndighet kan både vara enkelt och svårt. En tjänsteman kan i viss mån betraktas som en offentlig person och därmed som representant för myndighetens värderingar. Det kan finnas en mer eller mindre medveten lojalitet mot arbetsplatsen som kan påverka hur och vad intervjuerna valt att talat om under intervjuerna. Samma problematik kan gälla deltagandet i studien. Om det verkar som att det är organisationen själv som påbjudit studien kan det vara svårt för tjänstemännen att tacka nej till deltagande. För att uppnå informerat samtycke påtalades frivilligheten då intervjuerna bokades och upprepades sedan vid intervjutillfället (Vetenskapsrådet 2002). Vad som skett inom organisationen dessförinnan, om det till exempel funnit påtryckningar att vara med, är svårt att veta något om.

Det är viktigt att vara medveten om de konsekvenser som deltagande i studien kan ge tjänstemännen och deras arbetsplats (Kvale 1997:110). Resultaten kommer att handla om individers tankesätt vilket kan vara känsligt att belysa i en rapport av detta slag. Genom att konfidentialitetskravet (Vetenskapsrådet 2002) uppfylls riskerar ingen att

bli utpekad men det kan ändå bli så att känsliga resultat framkommer. Eftersom studiens syfte har kommunicerats, antas det att de som ställer upp är förberedda på vad som kan bli resultatet. Vid första mötet med redaktionen påtalades att det inte skulle vara möjligt att hemlighålla det faktum att rapporten handlar om redaktionen för yrkesinformation. Det skulle dock inte framgå vad enskilda intervjuade hade uppgett i intervjuerna utan mer vad redaktionen ansåg. Därför refereras citaten i resultat och analys inte till en viss tjänsteman. Det är inte intressant vilken tjänsteman som tycker vad utan snarare vad tjänstemännen i redaktionen tycker. Det framkom inga invändningar mot detta. När det gäller det insamlade materialet så kommer detta att hanteras så att ingen utomstående kan komma åt det. Informanterna kommer att avidentifieras och identifikationsnyckeln förvaras separat från det insamlade materialet. Nyckeln förstörs efter rapportens färdigställande. Inspelat och transkriberat material kommer då att vara avidentifierat. Det material jag samlar in kommer endast att användas för forskningsändamål vilket gör att nyttjandekravet (Ibid) uppfylls.

Inför varje intervju utlovades att intervjupersonen skulle få ta del av de citat som skulle användas i rapporten. Detta för att försäkra att tolkningarna i analysen ligger så nära individens erfarenhetsvärld som möjligt. (Seale 1999). Att använda citat utan att kontrollera den egna tolkningen kan medföra risk att analysen grundas på missförstånd. Eftersom den verklighet som beskrivs av respondenterna betraktas genom studiens teoretiska ramverk finns det risk för blindhet inför viss empiri till förmån för de teoretiska perspektiven. Därför är det viktigt att vara lyhörd inför respondentens kommentarer på tolkningarna men detta är en svår balansgång. Kontrollen av tolkningar av citaten skedde via epost. Flera av tjänstemännen hade kommentarer. De var måna om att inte bli missförstådda och hjälpte ibland till att förtydliga och finslipa citaten. Svårigheten med detta tillvägagångssätt var dock att uttalanden som skulle funnits med i analysen fick uteslutas. Att tjänstemännen tyckte att de tolkats fel skulle kunna bero på missförstånd i intervjun. Det kan också bero på att intervjupersonen i efterhand inte vill stå för uttalanden som gjorts under intervjun. Med hänvisning till Vetenskapsrådets forskningsetiska krav (2002) kan hävdas att resultaten är viktiga och behöver komma fram oavsett deltagarnas reaktioner. Vid ett tillfälle togs delar av ett citat med trots att tjänstemannen inte tyckte att det passade in. I det fallet gjordes bedömningen att användningen i analysen var den som tjänstemannen gett uttryck och därför kunde vara kvar.

Generaliserbarhet

Studiens resultat är till viss del är generaliserbara och kan användas för att förstå statligmyndigheters verksamhet (Yin 2007:57). Studies empiri och resultat är ett exempel på hur tjänstemän utövar makt genom produktion av texter som beskriver verkligheten. De studerade tjänstemännen verkar inom Arbetsförmedlingen. Det är dock inte orimligt att tro att samma mekanismer verkar på andra håll där verkligheten beskrivs och görs hanterbar av en grupp personer med makt att göra detta (Nilsson

2008). För att förstå villkoren vid produktionen av det yrkesbeskrivande materialet har sju av de åtta som arbetar i Redaktionen för Yrkesinformation intervjuats. Det ger goda förutsättningar för att uppnå mättnad när det gäller beskrivningar av villkor och arbetssätt inom arbetsgruppen. En sådan mättnad, eller tät beskrivning, är förutsättningen för extern validitet och därmed generaliserbarhet.

Att producera yrkesbeskrivningar

Redaktionen för Yrkesinformation ansvarar för det yrkesbeskrivande materialet på Arbetsförmedlingens hemsida (VP 2011:25). I huvudsak består uppdraget av att producera och uppdatera yrkesbeskrivningar och annan yrkesinformation, till exempel filmer och intervjuer. Dessutom ska arbetsmarknadsanalytikerna beskriva arbetsmarknadsläget genom prognoser som publiceras med jämna mellanrum (Förstudie 110215). I detta avsnitt redogörs hur det går till när yrkesbeskrivningarna skapas. Avsnittet är av deskriptiv karaktär och avser att besvara frågan om hur det går till när yrkesbeskrivningarna skapas.

Producenterna

I denna del står producenterna för yrkesbeskrivningarna i centrum då deras förutsättningar och erfarenheter diskuteras.

Från Yrkesinformatör till Arbetsmarknadsanalytiker

Redaktionen för yrkesinformation består av åtta arbetsmarknadsanalytiker som arbetar både med yrkesbeskrivningar och med att göra prognoser över yrken. Detta har gjort att prognoserna fått större plats i denna studie än frågeställningen egentligen påbjuder. Det faktum att arbetsmarknadsanalytikerna arbetar med både yrkesbeskrivningar och prognoser betraktas som ett organisatoriskt villkor. Den dubbla uppgiften är ett relativt ny organisatorisk lösning. År 2008 utökades uppdraget från att informera om yrken till att också beskriva tendenser på arbetsmarknaden genom en sammanslagning med prognosmakarna. Deras yrkestitel ändrades då från *yrkesinformatörer* till *arbetsmarknadsanalytiker*.

Även om uppdraget innebär produktion av både yrkesbeskrivningar och prognoser så finns en viktig skillnad vilket tjänstemannen i citatet nedan påtalar:

Vi är inte integrerade helt med ”Prognoserna”. Vi är fortfarande yrkesanalytiker och vår info ska vara neutral. Vår info ska uppdateras och skrivas oavsett om det är ett prognosyrke eller inte.

Trots viljan att separera de två arbetsuppgifterna så finns en märkbar svårighet i att skilja dem åt. Tjänstemännen beskriver enhälligt en tidspress och ständig nedprioritering av yrkesbeskrivningarna till förmån för prognosarbete. Anledningen anses vara att prognosarbetet har fasta deadlines att följa vilket gör att det automatiskt prioriteras. Samtidigt ses det som något positivt att ha olika arbetsuppgifter. Arbetsmarknadsanalytikerna menar att de kontakter och den information som arbetet med prognoserna ger berikar arbetet med yrkesbeskrivningarna.

Arbetsmarknadsanalytikernas erfarenheter och förutsättningar

Några av arbetsanalytikerna har tidigare arbetat som arbetsförmedlare och därför varit verksamma inom myndigheten under många år. Andra har haft flera olika typer av arbeten inom olika branscher innan de kom till Arbetsförmedlingen. Alla har högskoleexamen men ämnena varierar mellan nationalekonomi, sociologi, statskunskap och journalistik. Tjänstemännen har alla en bred arbetsmarknadserfarenhet. Ibland för att de arbetat inom Arbetsförmedlingen länge ibland för att de haft ett antal olika yrkesroller och positioner i arbetslivet innan de hamnade i redaktionen.

Det krävs högskoleutbildning för att arbeta på redaktionen (Förstudie 110215). I sin position som akademiker på en statlig myndighet tillhör tjänstemännen en akademisk medelklass (Bourdieu 1993). Tjänstemännen påtalade själva att den akademiska bakgrunden återspeglas i det egna arbetet. Då genom att de skriver på ett akademiskt sätt efter många år på universitetet. Ett faktum som olika Arbetsmarknadsanalytiker hanterar på olika sätt. För några är det ett bekymmer som man försöker undvika och för andra något som ”får vara som det är”.

Under intervjuerna diskuterades subjektiv klasstillhörighet. Några av tjänstemännen ville inte positionera sig i en särskild klass och ifrågasatte klassbegreppet. Andra gav uttryck för en klivenhet kopplad till föräldrar som tillhört en traditionell arbetarklass och sin egen position som akademiker i en statlig myndighet. En av tjänstemännen beskriver sin klasspositionering i citatet nedan:

Jag är ju någon sorts medelklassmänniska idag det inser jag men. ML; På vilket sätt? Akademiker, storstadsregion, viktigt med aktiviteter för barnen, jag kan ju identifiera mig. Min utbildningsbakgrund gör att jag tycker det är viktigt att mina barn utbildar sig snarare än går ett kortprogram på gymnasiet och skaffar sig ett fysiskt jobb.

Värderingarna som beskrivs i citatet är något som kan kopplas till den egna klasstillhörigheten. Att det är viktigt att de egna barnen utbildar sig på högskola eller universitet och inte väljer ett yrkesprogram på gymnasiet blottar en uppfattning om olika sorters yrken. En uppfattning som påvisats i tidigare forskning. Personer i en medelklassposition uppfattar ett bra jobb som ett med högre utbildning och högre status (Ulfsson Eriksson 2006). Tjänstemännen i citatet ger uttryck för uppfattningen om att det finns olika typer av jobb som är olika mycket värda. En ståndpunkt som kommer att diskuteras mer längre fram i rapporten.

Flera av tjänstemännen talar om ansvaret att skildra verkligheten. Deras beskrivningar blir till bilder av yrken som sprids i samhället. Citatet nedan visar vilken tyngd en av tjänstemännen ger åt det egna arbetet:

Jag är noga med de texter jag skriver, det ska vara någon form av balans i det hela. Det får inte vara bara väldigt positivt eller oerhört negativt för det tolkas på ett sätt som inte är balanserat, och den tolkningen blir sen en symbol för yrket.

Att beskrivningarna ses som symboler för yrken visar att tjänstemännen är medvetna om yrkesbeskrivningens betydelse. Delar av detta citat finns med trots att tjänstemännen som citeras det inte ville det. Det var bisatsen ”, och den tolkningen blir sen en symbol för yrket” som tjänstemännen ansåg oviktig och ej hänga ihop med beskrivningen om hur texterna ska skrivas vilket resten av citatet handlar om. Den finns med ändå därför att det fångar något som ligger underförstått i arbetet med yrkesbeskrivningarna. Genom beskriva yrken neutralt, sakligt och balanserat skapas symboler för yrken.

Produktionen

Redaktionen har delat upp de olika yrkesområdena mellan sig och ansvarar för beskrivningen av olika yrken. Arbetet med beskrivningarna handlar inte bara om att skriva nya utan handlar till största del om att uppdatera existerande texter. I uppdraget ligger att informera om yrken inom hela arbetsmarknaden, spegla arbetsmarknadens bredd oavsett utbildningsnivå, facklig tillhörighet eller antal verksamma i yrket (Observation Policydokument 110310). Vidare ska yrkesinformationen vara samtida och därmed spegla de förändringar som sker i yrkeslivet.

Ett ”demokratiskt handgrepp”

Arbetsmarknadsanalytikerna betraktar arbetet med att samla information om yrken på hemsidan som ”ett demokratiskt handgrepp”. De beskriver sitt uppdrag som ett ansvar för att yrken beskrivs på ett neutralt, korrekt, sakligt och enkelt sätt. Detta visar på ett visst sätt att förstå verkligheten. Tanken om att yrken kan beskrivas neutralt visar en kunskapssyn kopplad till positivistiska tankegångar. Verkligheten kan beskrivas objektivt. Den ger också en bild av tjänstemännen som ett neutralt verktyg för statsmakten. En föreställning som Bourdieu varnat oss för (1995). Flera av arbetsmarknadsanalytikerna uttrycker svårigheter i detta åtagande. I citatet nedan beskriver en av tjänstemännen sitt uppdrag och lägger samtidigt in en brasklapp.

Att försöka att få materialet att överensstämma med verkligheten så gott det går, att det är nyanserat och balanserat.

Tillägget *så gott det går* blottar en tveksamhet till huruvida det är möjligt att göra en yrkesbeskrivning som skildrar verkligheten. Denna tveksamhet eller förbehåll togs upp i flera av intervjuerna och visar ett annat sätt att se på verkligheten. En verklighet som är mångfasetterad och svårgripbar. Ett sätt att hantera tveksamheten blir ett hopp om att de som läser texterna också vänder sig till andra källor. Mängden möjliga källor och omöjligheten att ge all information skildras i citatet nedan:

Jag hoppas att de använder vårt material som en del när de söker vägledning. ML; Vilka andra delar tycker du att de ska använda? Jag hoppas att de tar kontakt med arbetsgivare om de är intresserade av ett yrke för att höra mer. Det går ju alltid att få mer info. Man kan bland annat kontakta utbildningsanordnare fackförbund, arbetsgivarorganisationer.

Arbetsmarknadsanalytikerna ger uttryck för två sätt att se på verkligheten och hur den kan beskrivas. Två olika kunskapssyner som verkar samtidigt och villkorar produktionen av yrkesbeskrivningarna på olika sätt. Den ena möjliggör produktionen genom iden om att det faktiskt är möjligt att beskriva ett yrke. Den andra ger förutsättningar för en så nyanserad bild av yrket som möjligt genom viljan att använda många källor. Även om tjänstemännen är tveksamma till möjligheten att beskriva verkligheten så är de satta att göra det i sin roll som Arbetsmarknadsanalytiker. Deras bilder av yrken blir officiella bilder av verkligheten i och med publiceringen på myndighetens hemsida. På så vis utövar de som grupp vad Bourdieu kallar *symbolisk makt*. Deras värderingar och sätt att se på verkligheten sprids genom hur yrken beskrivs.

Källornas betydelse

I policydokumentet framgår att yrkesbeskrivningarna ska vara objektiva och det finns vissa riktlinjer för att hantera objektiviteten. En fråga som behandlas i policydokumentet är regler kring länkning till andra hemsidor. Tjänstemännen är noga med att inte marknadsföra utbildningsanordnare, arbetsgivare, bloggar eller privata sajter i sina beskrivningar.

Information om yrken hämtas från många olika typer av källor. Några exempel är intervjuer med yrkesverksamma, samtal med bransch- och fackligaorganisationer samt intresseorganisationer. Jobbet som arbetsmarknadsanalytiker innebär ett ansvar i att hålla sig uppdaterad på arbetsmarknadsområdet. Detta sker bland annat genom läsning av dagstidningar och yrkestidskrifter. Kännedom om utbildningssektorn är också relevant. Något som nås bland annat genom omvärldsbevakning. En av tjänstemännen berättar också att redaktionen ofta kontaktas av företrädare för utbildningar som vill bli omnämnda. Dessa kontakter kan leda till att nya yrken beskrivs men också till att förfrågningar avvisas. Yrkesbeskrivningarna får inte innehålla reklam för utbildningar (observation policydokumentet 110310). Det är arbetsmarknadsanalytikerna själva som bestämmer vilka kontakter som tas i samband med beskrivningar av yrken. Här samverkar villkor på organisatorisk-, individuell- och samhällsnivå. Den egna förförståelsen avgör vilka kontakter som tas. De organisatoriska villkoren inverkar genom vilka kontakter som är kända och därmed tillgängliga samt i form av tidspress. Samhällsnivån där föreställningar om yrken finns inverkar också genom att sätta villkor för hur och vilka som tillfrågas om yrket.

En annan källa som redaktionen nyligen uppmärksammat är studie- och yrkesvägledare (observation policydokument 110310). Därför planeras under våren år 2011 möten med representanter från den branschen. På det hela taget kan konstateras att det yrkesbeskrivningarna är mycket beroende av vilka personer som används som källor. Arbetsmarknadsanalytikerna beskriver vikten av att hitta kunniga personer att intervjua. Genom sina kontaktpersoner säkerställer de att yrkesbeskrivningarna

ger en korrekt bild av yrket. Här beskriver en av tjänstemännen källornas betydelse för objektiviteten:

ML; Hur uppnår du opartiskhet? Intervjuperson; Genom att ha kontakt med olika sidor, arbetstagare och arbetsgivarsidan men sen också sättet att samla in information. Om man har kontakt med de olika parterna och sen utbildningsväsendet då har man täckt in mycket.

Tjänstemännen påtalar hur viktiga källorna är för deras möjlighet att göra yrkesbeskrivningarna. Flera av intervjupersonerna beskriver att det framförallt är på denna punkt som tidspressen gör att yrkesbeskrivningarna får stå tillbaka. Kontakten med källor är tidskrävande och det är ett arbete som aldrig blir färdigt. Det kan alltid ta mer tid i anspråk.

Att ”bolla” materialet

Tjänstemännen försöker att vara två inom varje yrkesområde eftersom det ger möjlighet att bolla idéer och texter. En stor del av besluten i arbetet med beskrivningarna tas med hjälp av kollegor via mail, telefon eller personlig kontakt. Om någon vill ta bort eller ändra radikalt i beskrivningarna så att det påverkar yrkens benämningar så diskuteras det på ett redaktionsmöte. Att söka stöd och bekräftelse hos kollegor i det dagliga arbetet är ingen ovanlig företeelse. Det finns dock en fara i metoden. Eftersom de flesta delar samma erfarenhetsvärld, samma klasshabitus (Bourdieu 1995), blir möjligheten för nya intryck och idéer begränsad. Det förekommer att redaktionens arbete granskas av andra än dem själva (Observation Redaktionsmöte 110308). De har exempelvis bjudit in personer i olika åldrar och med olika god förståelse av svenska och låtit dem läsa några av yrkesbeskrivningarna. Att låta andra läsa texterna är ett bra sätt att komma utanför de egna föreställningarna om yrket. Arbetsmarknadsanalytikerna ger uttryck för viljan att göra detta i större utsträckning.

Begränsad frihet

Arbetsmarknadsanalytikerna upplever att de har en stor rörelsefrihet med låg grad av direkt styrning. Den styrning som ändå upplevs är att de via tilldelning av resurser tvingas att prioritera bland arbetsuppgifterna. En annan upplevd begränsning är brister i det datasystem som myndigheten använder sig av. Trots att tjänstemännen upplever låg grad av styrning så styrs de formellt av flera olika dokument. Både av policydokument, verksamhetsplan, regleringsbrev och förordningar. Känslan av att ha friheten att styra själv aktualiserar frågan om vad som egentligen styr arbetet. Om tjänstemännen inte tycker sig ha någon formell styrning. Vilka är villkoren för produktionen förutom de formella? Vi har nu tittat på organisatoriska och individuella förutsättningar för produktionen av yrkesbeskrivningarna. I nästa avsnitt tar vi steget över till samhällsnivån.

Om anställningsbarhet och statens ansvar

Tjänstemännen ger uttryck för olika typer av motivation vid yrkesval. Både föreställningen om att individen ska välja yrke och utbildning efter eget önskemål och att hon ska göra ett samhällsnyttigt val förekommer. Två föreställningar som är ständigt närvarande inom studie- och yrkesvägledningen (Blomsterberg 1991 och 1996; Lovén 2000; Mannberg 2003; Lundahl 2010:179). Det handlar inte bara om att vägleda individen utan också om att verka för samhällets bästa. Som en av tjänstemännen uttrycker det:

Man jobbar med något som är bra för enskilda individer och för samhället i stort.

Den individcentrerade föreställningen uttrycks på två sätt. Å ena sidan bör yrke och utbildning väljas efter det egna intresset, en individcentrerad studie- och yrkesvägledning. Yrkesbeskrivningarna betraktas då som verktyg för individen i sökandet efter ett lämpligt yrke eller utbildning. En av tjänstemännen uttrycker det såhär:

Människor har olika talanger och intressen och när man läst igenom en yrkesbeskrivning så ska man ha förstått vad det är som är viktigt i det yrket.

Å andra sidan ska individen genom att ta del av informationen i yrkesbeskrivningarna förstå vad som krävs av henne för att erhålla en anställning inom beskrivet yrkesområde.

Eftersom det är arbetsmarknaden vi är intresserade av, det vill säga mötet mellan arbetssökande och arbetsgivare, så är det också rekryteringsfokus på informationen. Den ska beskriva vad som krävs för att bli rekryterad.

Att den förändrade innebörd i begreppet anställningsbarhet som finns hos den avancerade liberalismens finns hos Arbetsförmedlingen blir tydlig i citat ovan. När yrkesbeskrivningen betraktas som ett verktyg för att göra individen anställningsbar blottas det ansvariggörande av individen som är centralt i en avancerad liberalism (Miller & Rose 2008). Delar av ansvaret för arbetsmarknaden som tidigare låg på staten har nu har lagts på individen (Bergh Lund 2009; Fejes 2010; Garsten & Jacobsson 2004;).

Tjänstemännen beskriver prognosen som en viktig del av god vägledning. Därmed också en viktig sak för individen att ha med i kalkylen när hon väljer yrke och/eller utbildning. Genom prognoserna kan individen styra sitt val av utbildning eller yrke så att hennes kvalifikationer, absoluta anställningsbarhet, passar bättre med arbetsmarknadens behov, den relativa anställningsbarheten (Brown et al. 2003). Här finns exempel på iden om den samhällsnyttan som central vid val av yrke och utbildning. I citatet nedan ger en av tjänstemännen sin syn på prognosernas funktion:

Någonstans kan det vara syftet att visa att så här ser det ut på arbetsmarknaden och för att ha riktigt bra chanser så kanske det är åt det här hållet du ska söka dig. Väljer du det här istället, det går ju alltid man kan alltid välja vad man vill, Men väljer man ett yrke där det finns mycket utbildad arbetskraft får man ju också vara beredd på att kämpa mycket hårdare för att få ett jobb.

Prognosens ökade plats under de senaste åren kan ses som ytterligare ett tecken på den avancerade liberalismens intåg i Arbetsförmedlingens verksamhet. Från ett socialt ingenjörskap där staten tog ansvar för anställningsbarheten befinner vi oss nu i ett läge där individen i större utsträckning ansvariggörs. Med hjälp av myndighetens prognoser kan individer anpassa sitt val av yrke efter samhällets behov av arbetskraft. För att kunna välja behövs information om de olika valmöjligheterna och vilka möjligheter valet ger. För att vara självreglerande på ett sätt som gynnar samhällsnyttan i valet av yrke och utbildning är prognosen ett värdefullt redskap.

Till viss del finns ändå synen om statligt ansvar för arbetsmarknaden kvar hos arbetsmarknadsanalytikerna. En anda av socialt ingenjörskap där några av tjänstemännen menar att myndighetens prognoser kan tjäna som stöd för planering av arbetsmarknadsutbildningar men också förbättra det reguljära utbildningssystemet. På så vis kan flaskhalsar i utbildad/utbildad arbetskraft undvikas.

Dolda villkor i produktionen av yrkesbeskrivningar

Vi såg ovan hur tjänstemännen uppfattade låg grad av styrning i arbetet med yrkesbeskrivningarna. Rapportens utgångspunkt är att produktionen av yrkesbeskrivningarna villkoras av faktorer på flera nivåer. Vad som antas styra arbetet i form av styrdokument och organisatoriska förutsättningar är troligen inte det enda som villkorar produktionen. För att ytterligare förstå villkoren har delar av tjänstemännens arbetsprocess fokuserats i detta avsnitt. Arbetsprocesserna har fått namnen ”filtreringen genom habitus” och ”att skriva in olikheter i yrken”.

Att filtrera genom habitus

Att filtrera handlar om konsten att skapa objektiva yrkesbeskrivningar. Att beskrivningarna blir objektiva är som vi tidigare sett ett av målen för tjänstemännen och för myndigheten som helhet. Ett sätt att filtrera information är att parera olika källors egenintresse. I citatet nedan beskriver en av arbetsmarknadsanalytikerna hur det kan gå till:

Om man summerar det de säger kanske de inte är överens exakt och då måste jag sätta ned foten och tänka de här ser utifrån det här perspektivet och de här utifrån det här. Och nu ska jag beskriva det här användarvänligt och sätter ned foten och vinklar det såhär.

Observera hur tjänstemannen uppger sig ”vinkla informationen” på ett mer lämpligt sätt än källpersonerna anses göra. Här kan vi se hur tjänstemännen själva avgör vilken bild av yrket som ska skrivas fram i den yrkesbeskrivande texten.

Att filtrera innebär också att veta vad som är viktigt att ta med i en yrkesbeskrivning. En kunskap som tjänstemännen får genom att erfara yrket i sin vardag och i arbetet som arbetsmarknadsanalytiker. Hur det går till beskrivs nedan:

Kunskap om något och en kontinuerlig uppmärksamhet kring något gör att det blir lätt att skilja ut vad som ska stå i ingressen och vad som är viktigt. Alltså styrkan, vad som är viktigt i yrket du har lättare att peka ut det om du sett yrkesrollen i olika sammanhang. Du har träffat frisören. Du vet att det är viktigt att berätta att frisören ska ha känsla för färg och form och kontakt med människor för du har stött på den rollen så många gånger.

Det blir lättare att skriva om ett yrke man känner till. Tjänstemännen har inga problem att förstå komplexiteten i ett arbetspsykologjobb eftersom de är i samma bransch själva. De har varit hos frisören och har därmed en förståelse för vad yrket innebär. Samtidigt blir bristen på erfarenhet inom andra områden en black om foten. Det anses svårare att förklara vad tunnplåtslagaren eller en maskinoperatör gör eftersom dessa yrken inte figurerar i tjänstemännens vardag.

Tjänstemännen utgår från sig själva, ibland bollat med någon annan i arbetsgruppen eller en källa, när de filtrerar information och skriver vad de menar vara neutralt. Därför är det av betydelse vad tjänstemannen har med sig för erfarenheter och föreställningar. Erfarenheter och föreställningar förstås här bland annat genom habitus och klasshabitus (Bourdieu 1995). Med tanke på deras gemensamma klasshabitus finns risken att de känner till vissa saker bra och andra mindre bra. Något de själva ger uttryck för när tunnplåtslagaren diskuterades ovan. Det finns också risk att saker som sker "backstage" i ett yrke inte finns med i tjänstemannens föreställning om ett yrke, trots att de själva upplever att de känner till yrket. Att skriva om ett yrke man känner till på ett visst sätt kan innebära att individer med andra erfarenheter stängs ute. Att använda vissa ord eller ett visst språk i texterna kan leda till att individer som inte delar samma erfarenheter får svårt att känna att yrket kan passa dem.

Tidigare konstaterades att produktionen av yrkesbeskrivningar villkoras av kunskapssynen som menar att yrken kan beskrivas neutralt. I och med att informationen filtreras genom tjänstemännen som "vinklar neutralt" så är det också fråga om en kunskapssyn där vissa har mer rätt än andra att beskriva sanningar om verkligheten. Ett villkor som handlar om att det är inte vem som helst som får beskriva ett yrke. Beskrivningarna måste filtreras genom myndighetens tjänstemän. Det är de som godkänner att texten beskriver yrket i fråga på ett korrekt sätt. På detta sätt utövar de vad Bourdieu benämner symbolisk makt genom att deras uppfattning om yrken sprids ut samhället som symboler av yrken genom yrkesbeskrivningarna.

Att skriva in olikheter i yrken

Arbetsmarknadsanalytikerna ger uttryck för olika synsätt när det gäller hur yrken bör beskrivas. Å ena sidan anses det viktigt att alla yrken skildras lika. Ett ställningstagande som två av tjänstemännen ger uttryck för i citaten nedan:

Det är ju klart att om det är ämnen som är vitt skilda åt så kanske det är svårt att ha exakt samma prosa. Men jag tycker att intrycket ska vara det samma när man läser, att man har samma respekt.

Det är viktigt att hålla samma ton i alla yrkesbeskrivningar oavsett yrkets utbildningsnivå och status.

Det är viktigt för tjänstemännen att inte göra skillnad på yrken, alla är lika mycket värda och ska beskrivas på liknande sätt. Att alla yrken skildras lika kan kopplas till synen på uppdraget som ett demokratiskt handgrepp och till en kunskapssyn som menar att det går att skriva neutralt. Det är också ett organisatoriskt villkor för produktionen av yrkesbeskrivningarna. Ett villkor som också återfinns i policydokumentet (observation policydokumentet 110310).

Å andra sidan upplevs det som svårt att producera objektiva och liknande beskrivningar när det handlar om olika typer av yrken. Nedan beskriver en av arbetsmarknadsanalytikerna dessa svårigheter och förklarar samtidigt vilken sorts skillnader som gör det svårt att beskriva yrken på samma sätt.

Jag försöker hålla det på en väldigt enkel nivå, det måste vi göra. Men det vore nästan omänskligt om man inte höll olika nivåer för yrken som inte kräver utbildning och yrken som kräver ganska hög och lång utbildning.

Tjänstemannen gör skillnad på olika yrken. Här anas det Gesser (1977) kom fram till i sin studie av yrkesbeskrivningar. Det finns en skillnad mellan manuella och mentala yrken som gör att tjänstemännen har svårigheter när de gör beskrivningarna. Yrken upplevs vara så olika att de inte kan beskrivas på liknande sätt. I citatet nedan berättar en tjänsteman varför det är lättare att beskriva en hamnarbetare än en lärare:

En del av det som är komplicerat i hamnarbetaryrket, exempelvis att backa in med en stor truck i ett mörkt utrymme, de svårigheterna är lättare att beskriva i ett enkelt språk. Det blir händelse fokuserat. Medan komplikationen med att vara universitetslärare eller förskolelärare för den delen är i och med att yrket kräver högskoleutbildning så finns det också teorier och begrepp som sammanfattar situationer i jobbet som man pratar om.

Att teorier och begrepp fokuseras i vissa yrken men inte i andra var något som Gesser (Ibid) konstaterade i sin studie. Han menar dock att detta inte behöver betyda att det saknas teorier och begrepp i dessa yrken bara för att det ser ut så i beskrivningen av dem. Istället hänger detta samman med en idé om yrken de där teorier och begrepp lyfts fram, är svårare än andra. Vissa yrkens kunskaper ligger dolda i det praktiska utförandet av yrket (Ulfsson & Flisbäck 2011:94). Det gör dem svårare att se för personer som inte är insatta i yrkesområdet. Det är lättare att synliggöra

formella kompetenser som hänger samman med till exempel en yrkestitel eller licenser. På samma tema som i citatet ovan ger en annan av tjänstemännen uttryck för enkelheten i att beskriva grisbonden som en som tar hand om grisarna. Där handlar det inte om teorier och begrepp för att förstå och beskriva yrket.

Uppdelningen mellan olika sorters yrken kan sägas representera samhällets skiktning (Ulfsson Eriksson 2006). En skiktning som bland annat visar sig i olika yrkens status. Uppdelningen mellan olika sorters yrken, som Gessers manuella och mentala, blir ett sätt att tala om skiktningarna. Det blir ett sätt att förstå och beskriva verkligheten och därmed ett villkor för produktionen av yrkesbeskrivningarna. Att bryta mot idén om skiktningar genom att framställa ett yrke med hög status, advokaten, på samma sätt som ett yrke med låg status, barnskötaren, framställs uppfattas skrattretande lustigt av en av tjänstemännen. Detta kan ses som ett uttryck för de befästa skiktningar som finns i redaktionen. Yrkesbeskrivningarna kan sägas verka för att bevara föreställningen om skiktningar i samhället. Detta eftersom tjänstemännens uppfattningar om olika yrken förs ut som sanna bilder av verkligheten.

Men allt pekar inte på att arbetsmarknadsanalytikerna följer idén om olika sorters yrken när de producerar texterna. Det finns också utrymme för att tjänstemännens egna erfarenheter och föreställningar, deras habitus kan hjälpa till att skapa en mer nyanserad bild av ett yrke. En av tjänstemännen ger uttryck för viljan att bryta den invanda synen på ett visst yrke i citatet nedan:

Jag försöker att ge en djupare bild för att visa dessa yrkesgrupper som mer sammansatta än man kanske tror när man står utanför dörren till arbetsplatsen.

Att vissa yrken kan framställas mer sammansatta än man kanske först tror, vilket påpekas i citatet ovan, visar att tidigare studiers konstaterande om hur yrken beskrivs inte gäller fullt ut på Arbetsförmedlingen. Visserligen erkänns idén om mer och mindre komplexitet yrken i citatet ovan men samtidigt får synsättet motstånd. Motstånd mot kunskapssynen om en stereotyp uppdelningen och förståelsen av olika sorters yrken. Något som kan kopplas till Bevirs (2010) syn på individen som en situerad agent. Detta motstånd härrör troligen från tjänstemännens långa erfarenhet av arbetsmarknadens olika delar. Ett exempel som visar hur individers egenskaper och förutsättningar har möjlighet att inverka på myndigheters praktiker.

Sammanfattande diskussion

Produktionen av yrkesbeskrivningar

Vi har sett hur det går till när Arbetsförmedlingens yrkesbeskrivningar produceras. Yrkesbeskrivningarna produceras av åtta stycken arbetsmarknadsanalytiker anställda på Arbetsförmedlingens huvudkontor. Dessa ansvarar både för produktion av yrkesbeskrivningar och för produktion av prognoser. Tjänstemännen har delat upp ansvaret för olika yrkesgrupper mellan sig. De jobbar gärna två och två eftersom de då kan samarbeta kring varje yrkesbeskrivning. Det yrkesbeskrivande materialet skapas och uppdateras med hjälp av olika typer av källor. Det kan vara genom besök på arbetsplatser och intervjuer av yrkesverksamma eller genom kontakter med branschorganisationer och fackförbund. Tjänstemännen filtrerar informationen de hämtar in för att göra en så korrekt och neutral bild som möjligt av yrket. De tar hjälp av varandra i detta arbete men låter också mängden källor borga för en korrekt beskrivning. Den kunskap som nåtts om hur produktionen av yrkesbeskrivningar går till har använts för att förstå villkoren för produktionen vilka diskuteras nedan.

Villkor för produktionen av yrkesbeskrivningar

Villkor för produktionen har studerats på individ-, organisations-, och samhällsnivå.

På individnivå finns villkor i form av utbildning, yrkeserfarenhet samt kunskapssyn. Individens förutsättningar ger utslag i arbetssättet genom vilka källor som kontaktas, uppfattningar om yrken och i slutändan hur yrkesbeskrivningarna blir. Avvägningen om hur ett yrke bäst beskrivs gör individerna med hjälp av sina erfarenheter och den kunskap de samlar in. Att söka stöd och bekräftelse hos kollegor i det dagliga arbetet är ingen ovanlig företeelse. Det finns dock en fara i metoden. Eftersom de flesta delar samma erfarenhetsvärld, samma klasshabitus, blir möjligheten för nya intryck och idéer begränsad. Arbetsmarknadsanalytikerna ger själva uttryck för två olika kunskapssyner som verkar samtidigt och villkorar produktionen av yrkesbeskrivningarna på olika sätt. Den ena möjliggör produktionen genom idén om att det faktiskt är möjligt att beskriva ett yrke på ett neutralt sätt. Den andra ger förutsättningar för en så nyanserad bild av yrket som möjligt genom viljan att använda många källor.

Tjänstemännen beskriver yrken utifrån den verklighet de upplever. Det är en komplex verklighet de har att ta hänsyn till. I sin position, som producenter av materialet, förs tjänstemännens bild av yrken ut från myndigheten kamouflerad som en neutral bild av verkligheten. Det är individer som skriver och de bär på föreställningar och värderingar, de kan inte vara neutrala. Precis som ordspråket säger kan ingen hoppa över sin egen skugga. Den du är finns med i allt du gör. Hur du upplever verkligheten finns med i allt du gör. I de yrkesbeskrivande texterna beskriver de verkligheten och utövar därmed symbolisk makt. Den symboliska makten utgår från en grupp individer som på grund av sitt habitus och kapitalvolym delar klasshabitus. Därmed delar de

också ett visst sätt att se på verkligheten. Om man inte känner igen språket i yrkesbeskrivningen, därför att man inte är van vid orden eller tonen, är risken stor att yrket väljs bort av den anledningen och inte därför att man inte är intresserad av det. Samma sak gäller för de som på grund av sitt klasshabitus appelleras av formella beskrivningar av yrken. De signalerar högre status och väljs kanske av den anledningen.

Trots att tjänstemännen upplever låg grad av styrning så styrs de formellt av flera olika dokument. Policydokument, verksamhetsplan, regleringsbrev och förordningar villkorar produktionen av yrkesbeskrivningarna. Dessa betraktas som villkor på organisatorisk nivå. Att tjänstemännen ansvarar för både yrkesbeskrivningar och prognoser betraktas också som ett villkor på organisatorisk nivå. Konkret innebär detta villkor dels en tids- och prioriteringsfråga eftersom arbetet med prognoserna tenderar att tränga undan arbetet med yrkesbeskrivningarna. Dels att arbetet med prognoser inverkar också på yrkesbeskrivningarna eftersom tjänstemännen menar att de kontakter som fås via prognosarbetet också kan användas vid produktionen av yrkesbeskrivningar.

Både i dokument och i tjänstemännens beskrivningar framhålls att individen bör välja utbildning och/eller yrke efter intresse. Denna föreställning om att individen ska välja det yrke som hon är intresserad av är ytterligare ett villkor i produktionen av yrkesbeskrivningarna. Denna inställning är inte helt okomplicerad. Det egna intresset har visat sig vara beroende av individuella förutsättningar som kan härröras från individens kön, etnicitet och sociala klass. Idén om det fria yrkesvalet har därför kritiserats av forskare som menar att det snarare handlar om en strukturerad individualisering. Detta är något som arbetsmarknadsanalytikerna, och Arbetsförmedlingen som myndighet, borde ta till sig.

På samhällsnivån villkoras produktionen av yrkesbeskrivningar av den avancerade liberalismens tolkning av anställningsbarhet. En tolkning som innebär ett ansvariggörande av individen. Tjänstemännen uttrycker dels yrkesbeskrivningarna som bärare av meddelanden om hur individen kan göra sig anställningsbar. Den främsta bäraren av detta budskap är dock Arbetsförmedlingens prognoser. Genom prognoserna skapas förfinade metoder för individens självreglerande praktiker genom att de blir känsliga för/kan ta hänsyn till arbetsmarknadens behov vid val av utbildning och/eller yrke. Vidare kan konstateras att i arbetet på *redaktionen för yrkesinformation* ges anställningsbarhet större tyngd än idén om att individen ska välja yrke efter eget intresse. Inte nödvändigtvis därför att tjänstemännen uppfattar prognoserna som viktigare ur vägledningssynpunkt utan på grund av det organisatoriska villkoret att produktionen av prognoser har regelbundna deadlines och därför prioriteras framför produktionen av de yrkesbeskrivande texterna. Ett av Arbetsförmedlingens direktiv handlar om att öka sysselsättningen så i ljuset av det är det inte märkligt att det fokuseras på rekrytering och anställningsbarhet. Det som är

anmärkningsvärt är att detta perspektiv har fått större plats i yrkesinformationen sedan sammanslagningen av de båda funktionerna år 2008.

Ett ökat fokus på prognoser i Arbetsförmedlingens yrkesinformation blir också ett ökat fokus på individens eget ansvar att göra sig anställningsbar. Frågan är hur lämpligt det är att låta individer styra sig själva med hjälp av dessa prognoser. Att välja ett yrke där jobben anses finnas om några år är riskabelt. Konjunkturer kan svänga. Dessutom handlar anställningsbarhet inte bara om vart det finns lediga arbeten. Individen måste kunna göra ett bra jobb i det yrke hon väljer för att vara attraktiv på arbetsmarknaden. Frågan är om den typ av anställningsbarhet som fokuserar på samhällsnyttiga val är den mest eftersträvansvärda på lång sikt? Är ett samhällsnyttigt yrkesval det mest eftersträvansvärda för att få en fungerande arbetsmarknad? Det är egentligen en fråga om skälen till att människor arbetar som berörs här. Visserligen är det så att alla behöver arbeta för den egna försörjningen men för att utvecklas som människor behöver vi också inspireras av det vi brinner för. Varför inte uppmuntra en sådan samhällsutveckling istället.

Som villkor på samhällsnivå finns också föreställningar om olika sorters yrken. Det verkar finnas två olika sätt att förstå och tala om olika yrken bland tjänstemännen. Dels anses alla yrken vara lika mycket värda och ska därför beskrivas på liknande sätt. Dels finns olika sorters yrken som beskrivs på olika sätt. Där vissa yrken ses som enklare att beskriva och förstå. Samhälleliga idéer om olika yrkens status blir synliga i och med tjänstemännens diskussion om olika typer av yrken. Resultatet av dessa föreställningar blir att de låter yrkesbeskrivningar för olika typer av yrken se ut på olika sätt. Dock finns positiva exempel på motstånd där tjänstemän försöker beskriva vad som uppfattas som enkla yrken på ett mer komplext sätt.

Avslutande ord

Studiens resultat reser en intressant fråga om vem som ska beskriva verkligheten. Är det verkligheten så som den upplevs av tjänstemännen som borde villkora yrkesbeskrivningarna? Eller går det att göra andra typer av beskrivningar. Materialet som produceras är viktigt för många vid yrkes- och eller utbildningsval. Yrkesbeskrivningarna skulle kunna fungera som en jämställdhetsgörare men riskerar istället att förmedla producenternas bilder av samhällets differentiering och den avancerade liberalismens förståelse av anställningsbarhet. Arbetsförmedlingen har en möjlighet att påverka som den inte tar. Istället för att segmentera en differentierad arbetsmarknad finns det möjligheter att göra något annat. Genom ökad kunskap om villkoren för produktion av yrkesbeskrivningarna finns möjligheten att skärskåda de föreställningar som ligger bakom yrken och på det viset producera yrkesbeskrivningar som är mer likvärdiga. Detta skulle troligtvis leda till ökad social rörlighet genom att undvika val av yrke och utbildning som är grundade på stereotypa föreställningar om yrken. Exempel på hur tjänstemännen försöker att bryta dessa mönster finns också i

materialet, det ska uppmärksammas. Dessa försök är värdefulla och borde tas på stort allvar av beslutsfattare och budgetplanerare inom Arbetsförmedlingens område.

Valet att använda flera olika teorier i denna studie har varit både hjälpsamt och svårt. Det finns en poäng i att kombinera styrningsrationalitetsperspektivet med mer individfokuserade begreppen som habitus och situerad agent. Både avancerad liberalism och anställningsbarhet behöver den kompletteringen. Det har varit viktigt att få med de tre nivåerna individ, organisation och samhälle även om det skett på bekostnad av fokus i analysen. Anledningen är att verkligheten är komplex och ingen av dessa nivåer kan förbises om vi vill förstå något av det som sker.

Det finns mer att säga om styrningsrationaliteter i relation till produktionen av yrkesbeskrivningar. En fördjupad analys, kanske i form av diskursanalys, av produktionen med hjälp av fördjupning av begreppet rationaliteter vore mycket intressant. En sådan analys skulle ge fler svar om de politiska programmens inverkan på myndighetens arbete. Studien har inslag av observation men här finns också möjligheter att fördjupa dem. En längre observationsstudie av produktionen skulle troligtvis ge fler svar om villkoren för produktionen av yrkesbeskrivningarna och den komplexa verklighet som arbetsmarknadsanalytikerna har att ta ställning till.

Slutligen kan konstateras att det vore intressant att tillsammans med arbetsmarknadsanalytikerna utarbeta arbetssätt som gör det lättare att blottlägga villkoren för produktion av yrkesbeskrivningarna. Detta med målet att bättre kunna kontrollera vilka budskap om yrken som sänds ut från Arbetsförmedlingen.

Sammanfattning

Den här rapporten handlar om produktionen av Arbetsförmedlingens yrkesbeskrivningar. Det empiriska materialet består av sju stycken intervjuer med de arbetsmarknadsanalytiker som ansvarar för produktionen av yrkesbeskrivningarna. Ett centralt begrepp i studien är villkor. Här avses faktorer som möjliggör och begränsar produktionen. De olika villkoren samspelar och ger tillsammans den komplexa verklighet i vilken produktionen av yrkesbeskrivningar sker.

Studiens övergripande syftet är att undersöka produktionen av yrkesbeskrivningar inom ramen för Arbetsförmedlingens verksamhet. Mer precist att undersöka hur det går till när materialet skapas och under vilka villkor det sker. Avseende *hur* är det själva arbetsprocessen som står i fokus. Det handlar om vilka kontakter som tas; vem vänder sig texterna till; vilka andra ställningstaganden som görs? När det gäller *villkor* handlar det om förutsättningar för produktionen på individ-, organisations- och samhällsnivå. Villkor på individuellnivå innefattar producenternas förutsättningar och erfarenheter. På den organisatoriska nivån finns statliga direktiv och förutsättningar inom myndigheten. På samhällsnivån villkorar idéströmningar och föreställningar om staten, yrken och arbetsmarknad.

De olika förklaringsnivåerna representerar delar av verkligheten. För att nå kunskap om villkoren behöver vi gå bortom delarna och titta på hur de samverkar. Rapporten ämnar skapa både beskrivande och förklarande kunskap (Blaikie 2010). Detta genom att produktionen belyses och sedan förklaras mot bakgrund av de teoretiska perspektiv och begrepp som presenteras längre fram i rapporten.

För att uppfylla syftet ställs följande frågeställningar:

- Hur går det till när Arbetsförmedlingens yrkesbeskrivningar skapas?
- Vilka huvudsakliga villkor styr skapandet av Arbetsförmedlingens yrkesbeskrivningar?

För att förstå villkoren för produktionen av yrkesbeskrivningarna används olika teoretiska ansatser och begrepp. Samhällsnivån angrips med hjälp av ett teoretiskt perspektiv som delar upp verkligheten i olika strömningar, *styrningsrationaliteter*. Styrningsrationaliteterna kan också förstås som olika sätt att förhålla sig till och tala om verkligheten. Begreppet anställningsbarhet illustrerar styrningsrationaliteternas inverkan på individer och praktiker i samhället. På samhällsnivån finns också uppfattningar om yrken något som diskuterades i föregående avsnitt. För att fånga villkor på individnivå används Foucaults maktbegrepp samt Bourdieus begrepp *habitus*. Den organisatoriska nivån förstås främst genom faktiska organisatoriska villkor vilka kommer att beskrivas i analysens mer deskriptiva del.

Resultaten visar att tjänstemännen har delat upp ansvaret för olika yrkesgrupper mellan sig. De jobbar gärna två och två eftersom de då kan samarbeta kring varje yrkesbeskrivning. Det yrkesbeskrivande materialet skapas och uppdateras med hjälp av olika typer av källor. Det kan vara genom besök på arbetsplatser och intervjuer av yrkesverksamma eller genom kontakter med branschorganisationer och fackförbund. Tjänstemännen filtrerar informationen de hämtar in för att göra en så korrekt och neutral bild som möjligt av yrket. De tar hjälp av varandra i detta arbete men låter också mängden källor borga för en korrekt beskrivning. Den kunskap som nåtts om hur produktionen av yrkesbeskrivningar går till har använts för att förstå villkoren för produktionen.

På individnivå finns villkor i form av utbildning, yrkeserfarenhet samt kunskapssyn. Tjänstemännen beskriver yrken utifrån den verklighet de upplever. Det är en komplex verklighet de har att ta hänsyn till. I sin position, som producenter av materialet, förs tjänstemännens bild av yrken ut från myndigheten kamouflerad som en neutral bild av verkligheten. Trots att tjänstemännen upplever låg grad av styrning så styrs de formellt av flera olika dokument. Policydokument, verksamhetsplan, regleringsbrev och förordningar villkorar produktionen av yrkesbeskrivningarna. Dessa betraktas som villkor på organisatorisk nivå. På samhällsnivån villkoras produktionen av yrkesbeskrivningar av den avancerade liberalismens tolkning av anställningsbarhet. En tolkning som innebär ett ansvariggörande av individen. Som villkor på samhällsnivå finns också föreställningar om olika sorters yrken. Det verkar finnas två olika sätt att förstå och tala om olika yrken bland tjänstemännen. Dels anses alla yrken vara lika mycket värda och ska därför beskrivas på liknande sätt. Dels finns olika sorters yrken som beskrivs på olika sätt.

I rapportens avslutning konstateras att yrkesbeskrivningarna skulle kunna fungera som en jämställdhetsgörare men risken är att de istället förmedla producenternas bilder av samhällets differentiering och den avancerade liberalismens förståelse av anställningsbarhet. Arbetsförmedlingen har en möjlighet att påverka som den inte tar. Istället för att segmentera en differentierad arbetsmarknad finns det möjligheter att göra något annat. Genom ökad kunskap om villkoren för produktion av yrkesbeskrivningarna finns möjligheten att skärskåda de föreställningar som ligger bakom yrken och på det viset producera yrkesbeskrivningar som är mer likvärdiga. Detta skulle troligtvis leda till ökad social rörlighet genom att undvika val av yrke och utbildning som är grundade på stereotypa föreställningar om yrken. Exempel på hur tjänstemännen försöker att bryta dessa mönster finns också i materialet, det ska uppmärksammas. Dessa försök är värdefulla och borde tas på stort allvar av beslutsfattare och budgetplanerare inom Arbetsförmedlingens område.

Referenser

- Alvesson, Mats & Sköldböck, Kaj. *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur. 2008.
- Angelov, Nikolay, Johansson, Per & Kennerberg, Louise, Välja fritt och välja rätt: drivkrafter för rationella utbildningsval : bilaga 8 till Långtidsutredningen 2008, Fritze, Stockholm, 2008
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/10/82/52/127d6975.pdf>
- Aspers, Patrik (2007). *Etnografiska metoder: att förstå och förklara samtiden*. 1. uppl. Malmö: Liber
- Berglund, Gun (2009) *Anställningsbarhet: ett tecken i tiden* i Berglund, Gun och Fejes, Andreas (Red) (2009) *Anställningsbarhet perspektiv från utbildning och arbetsliv*. Lund: Studentlitteratur.
- Bevir, Mark. Rethinking governmentality: Towards genealogies of governance. *European Journal of Social Theory* 2010 13:423-441
- Blaikie, Norman. (2010) *Designing social research- the logic of anticipation*. Second ed. Polity press.
- Blomsterberg, Marianne. (1991) *Vägledning som styrning*. i red: Sven E Olsson & Göran, Therborn. Vision möter verklighet. Stockholm: Gotab
- Blomsterberg, Marianne (1996). *Garanterade karriärer?: om social styrning och sysselsättningspolitik för ungdomar*. Diss. Göteborg: Univ.
- Bourdieu, Pierre (1993). *Kultursociologiska texter*. 4. uppl. Stockholm: B. Östlings bokförl. Symposion
- Bourdieu, Pierre. (1995) *Praktiskt förnuft, bidrag till en handlingsteori*. Översättning: Gimdal och Jordebrandt. Göteborg: Diadalos
- Brown, Phillip. Hesketh, Anthony. Williams, Sara (2003) Employability in a knowledge driven economy *Journal of education and work*, vol 16 no 2-2, pp 107-126.
- FAS dnr 2008-0342 Ulfsdotter Eriksson Ylva. *Yrkesbeskrivningar för vägledning- en fråga om individens fria val eller arbetskraftens selektering*.
- Fejes, Andreas (2006). *Constructing the adult learner: a governmentality analysis*. Diss Linköping: Linköpings Universitet, 2006
Tillgänglig på Internet: http://www.diva-portal.org/diva/getDocument?urn_nbn_se_liu_diva-6231-1__fulltext.pdf
- Fejes, A. (2008) To be ones own confessor: Educational guidance and governmentality. *British Journal of Sociology of Education*, 29(6), 653-664.
- Fejes, A. (2010) Discourses on Employability: Constituting the Responsible Citizen. *Studies in Continuing Education*, 32(2), 89-102.
- Fejes, A. & Berglund, G. (2010) Employability: Significant signs of the present. *Arbetsmarknad och Arbetsliv*, 16(2), 11-23.
- Foucault, Michel (2009). *Security, territory, population: lectures at the Collège de France, 1977-1978*. New York: Picador USA
- Garsten, Christina & Jacobsson, Kerstin (red.) (2004). *Learning to be employable: new agendas on work, responsibility, and learning in a globalizing world*. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Garsten, Christina, Jessica Lindvert och Renita Thedvall (red.) (2011) *Arbetets marknad. Arbetsmarknaden nya organisering*. Lund: Liber.

- Gesser, Bengt. (1977). "Campanella och AMS – manuellt och mentalt arbete i yrkesvägledningen". *Sociologisk forskning*. Utbildning och arbetsdelning. Nr 2-3.
- Hill, Michael J. & Hupe, Peter L. (2009). *Implementing public policy: an introduction to the study of operational governance*. 2. ed. Los Angeles: SAGE
- Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Larsson, Bengt, Letell, Martin och Thörn Håkan. kommande
- Lindh, Gunnel (1997). *Samtalet i studie- och yrkesvägledningsprocessen: [The interview in the career counseling process]*. Diss. Stockholm: Univ., 1998
- Lindvert (2011) "En politik för arbetets nya marknad" i (red.) Garsten, Christina, Jessica Lindvert och Renita Thedvall (2011) *Arbetets marknad. Arbetsmarknaden nya organisering*. Lund: Liber.
- Lovén, A. (2000). *Kvalet inför valet*. Institutionen för pedagogik, LHS Malmö.
- Lundahl, Lisbeth (2010). *Att bana vägen mot framtiden: karriärval och vägledning i individuellt och politiskt perspektiv*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Lundqvist, Catarina (2010). *Möjligheternas horisont [elektronisk resurs] : etnicitet, utbildning och arbete i ungas berättelser om karriärer*. Diss. Linköping : Linköpings universitet, 2010
Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-54799>
- Mannberg, Jan (2003) *Studie- och yrkesorientering I AMS yrkesinformerande texter 1940-1970* (Careers education in occupational information texts produced by the Swedish Labour Market Board 1940- 1970) (Doctoral thesis). Umeå University.
- Miller, Peter & Rose, Nikolas S. (2008). *Governing the present: administering economic, social and personal life*. Cambridge: Polity
- Nilsson, Roddy (2008). *Foucault: en introduktion*. Malmö: Égalité
- Seale, Clive (1999) "Quality in Qualitative Research", *Qualitative Inquiry*, vol. 5(4): (pp465–478).
- Piralta Prieto, Julia (2011) "Arbetsförmedlare som mäklare och terapeuter" i (red.) Garsten, Christina, Jessica Lindvert och Renita Thedvall (2011) *Arbetets marknad. Arbetsmarknaden nya organisering*. Lund: Liber.
- Sjöberg, Lena (2011). *Bäst i klassen?- Lärare och elever i svenska och europeiska policytexter*. Diss. Göteborg. Göteborgs Universitet 2011
Tillgänglig på nätet: <http://hdl.handle.net/2077/24101>
- Skolverket (2007) *Karriärvägledning - En handbok för beslutsfattare –från OECD i svensk översättning*
Tillgänglig på internet: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=1710>
- Sultana, Ronald G. *From policy to practice A systemic change to lifelong guidance in Europe*. European center for development of vocational training (Cedefop) Panorama series: 149. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2008
Tillgänglig på nätet: <http://www.cedefop.europa.eu/EN/publications/12934.aspx>
- Thedvall ,Renita (2004) *Do it yourself: Making up the self-employed individual in the swedish public employment service* i Garsten, Christina & Jacobsson, Kerstin (red.) (2004). *Learning to be employable: new agendas on work, responsibility, and learning in a globalizing world*. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Ulfsdotter Eriksson, Ylva (2006). *Yrke, status & genus: en sociologisk studie om yrken på en segregerad arbetsmarknad*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2006
Tillgänglig på Internet: <http://hdl.handle.net/2077/16843>

Ulfsdotter Eriksson, Ylva & Flisbäck, Marita (2011). Yrkesstatus: - erfarenhet, identitet och erkännande. Malmö: Liber

Utredningen om den könssegregerade svenska arbetsmarknaden (2004). Den könsuppdelade arbetsmarknaden: betänkande. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer (SOU 2004:43)

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk- och samhällsvetenskaplig forskning* Stockholm

Tillgänglig på internet:
http://www.vr.se/download/18.7f7bb63a11eb5b697f3800012802/forskningsetiska_principer_tf_2002.pdf

Yin, Robert K. (2007). Fallstudier: design och genomförande. 1. uppl. Malmö: Liber

Walter Lars, (2011) ” Arbetsförmedlingens dubbla funktion att stödja och att kontrollera” i (red.) Garsten, Christina, Jessica Lindvert och Renita Thedvall (2011) *Arbetets marknad. Arbetsmarknaden nya organisering*. Lund: Liber.

Watts, A. G., & Fretwell, D. (2004). Public policies for career development: Policy strategies for designing career information and guidance systems in middle-income and transition economies. Washington, DC: World Bank.

Watts A.G. Sultana, R.G (2004) Career Guidance Policies in 37 Countries: Contrasts and Common Themes. *International Journal for Educational and Vocational Guidance* 4: 105–122, 2004.

Lagtexter

Förordning (2000:628) om den arbetsmarknadspolitiska verksamheten

Förordning (2007:1 030) med instruktion för arbetsförmedlingen

SKOLSF2009:20 Skolverkets allmänna råd om studie- och yrkesorientering

<http://www.skolverket.se/skolfs?id=1526>

Andra källor:

AF, Arbetsförmedlingens hemsida; www.arbetsformedlingen.se

-Vår historia

-Policy för arbetsförmedlingens externa och interna jämställdhetsarbete (110207)

- Yrke och framtid

Motion till riksdagen 2009/10:Ub207. Bouveng, Helena (m) En nationell strategi för karriärvägledning.

Bilaga 1 Ingresser

Ingresserna är hämtade från Ulfsdotter Erikssons avhandling (2006).

Advokat

Advokatens främsta uppgift är att bevaka klientens intressen. Som advokat måste du vara oberoende i alla avseenden och får inte vara anställd av stat eller kommun. Även om en advokat ska kunna arbeta inom många olika områden har det blivit vanligt att under senare år specialisera sig inom något eller några områden.

Barnskötare

Vill du vara tillsammans med barn på dagarna? Då kanske barnskötare är ett bra arbete för dig. Din uppgift är att ge barnen en trygg och stimulerande vistelse under den tid då deras föräldrar arbetar.

Alternativa ingresser:

Advokat

Vill du hjälpa folk som bråkar att komma överens, eller hjälpa de som har svårt för att följa lagen? Då kanske advokat är ett bra arbete för dig. Din uppgift är att ge dina klienter en trygg och säker tid samtidigt som du sköter om deras intressen.

Barnskötare

Barnskötarens främsta uppgift är att ombesörja barnens intressen. En barnskötare måste vara opartisk i alla avseenden och inte behandla något barn orättvist. Barnskötare arbetar utifrån Läroplanen för förskolan som infördes 1998.

Bilaga 2 Intervjuguide

Intervju:
Plats:
Tid:

Bakgrund

Utbildning
Tidigare arbeten
Hur länge på redaktionen
Ålder, kön
Subjektiv klass
Andra arbetsuppgifter än yrkesbeskrivningar just nu
Roligt jobb? Varför/varför ej

Om materialet

Materialets syfte

mottagaren

Vad är en bra bild av ett yrke?

Som det är eller försöka ge en "objektiv" bild utifrån kön, klass, etnicitet, funktionshinder.

Vad är det viktiga i yrket?

Hur förmedlas informationen på ett enkelt sätt?

Vem skriver du för?

Vilket budskap vill du förmedla?

Materialets roll för s och för af

Finns tankar om individers anställningsbarhet med vid produktionen?

att producera materialet

Beslut om vad som ska skildras

tillvägagångssätt

Lätt/svårt

Din roll

Hur bestäms vilket yrke som ska beskrivas?

Hur bestäms det på vilket sätt yrket ska beskrivas?

Hur hittas kontaktpersoner?

Hur vet du att det är bra bild som ges av kontaktperson?

Din roll vid skapandet av materialet?

Viktigt uppdrag?

Vilka direktiv finns för hur beskrivningarna ska se ut?

Förhållningssätt till styrnings och policydokument?

Vad är lätt/svårt med att göra materialet?

Lätt/svårt yrke att beskriva

Dilemman?

Risker med materialet?